

## KAUZATÍV IGÉK ÉS KAUZATÍV VISZONYOK AZ OROSZ NYELVBEN

### Diakronikus és szinkronikus áttekintés

DR. BIHARI JÓZSEF—SALGA ATTILA

(Közlésre érkezett: 1971. október 27.)

### Bevezetés

Dolgozatunkban részletesen kívánunk foglalkozni az orosz műveltetés problematikájával, kifejezésének eszközeivel, szinkron és diakron szempontból egyaránt.

*Munkánk célja:* tudatosítani, hogy az orosz nyelv eszközei a kauzativumok kifejezésére gyakran nem egyértelműek a finn-ugor, a török-tatár, a sémi stb. nyelvek műveltető igéinek kifejezőeszközeihez képest. de semmi esetre sem szegényesebbek, mint más nyelvekéi. Sőt — amint majd példáink is bizonyítják — segédigék felhasználásával modális szempontból gyakran sokkal árnyaltabbak, mint más nyelvcsoportok kauzatív igéi.

A műveltetés megnevezésére a magyar és orosz-szovjet szakirodalom különböző terminusokat használ:

Molnár Albertnél — *activum secundum*,

Pereszlényinél — *mandativum*,

Révainál — *factitivum*.

Ezek a terminusok azonban a kauzatív igék jelentésének egy-egy leglényegesebbnek vett mozzanatára utalnak csupán.

A legszerencésebbnek tűnő *kauzativum* (*causativum*) elnevezést *Riedl Szende* nyelvtanában találjuk először [1]. A magyar terminusok jórészt ezek fordításai: műveltető, parancsoló, cselekedtető, tétető.

Az elnevezések igen nagy tarkaságával találkozunk a szlavisztikában is: *понудительные или побудительные, принудительные или винословные глаголы*.

A mai magyar nyelv műveltető igéi azt fejezik ki, hogy a mondat alanya nem maga végzi a cselekvést, hanem mással végezteti. Nem maga *vásárol*, hanem mással *vásároltat* cipőt, nem *beszél*, hanem *beszéltet*. Az alany cselekvése tehát *nem hat közvetlenül* a cipőre, hanem *közvetve* irányul (valaki más közvetítésével) a cselekvés tárgyára. Az okozás, a cselekvés tehát *közvetett*. Az ilyen típusú mondatokban rendszerint há-

rom mozzanat figyelhető meg: A: a cselekvés megindítója, okozója, B: a cselekvés valódi, tényleges végrehajtója és végül C: a tárgy, amelyre a cselekvés kihat. Mint ismeretes, a mai magyar nyelv ezt az -at, -ét, -tat, -tet, -ít, -aszt, -eszt stb. képzők segítségével fejezi ki. (A magyar nyelv műveltető igéinek tárgyalását ld. a III. fejezetben.)

A mai orosz nyelvben nincsenek műveltető igék. Ezért látszik kívánatosnak egy olyan dolgozat megírása, amely, ha nem is összefoglaló, de *rendszerező* jelleggel rávilágít az orosz nyelv kauzatív szerkezeteinek kifejezésére. Ezt a területet érintő tanulmányok mindegyike csak *részben* foglalkozik az orosz (szláv) kauzativumok kérdéseivel. (Ld. Meillet [2], Miklosich [3], Trautmann [4], Marnitz [5], Bräuer [6], Kuznyecov, P. Sz. [7] stb. munkáit.)

Szabó Miklós [8] az orosz „дополнение” fogalmán keresztül közelíti meg a kérdést, amikor azt mondja, hogy *a tárgy lehet az oroszban főnévi igenév is, amely bizonyos, meghatározott jelentésű igékkel fordul elő (parancs, kérés, tilalom) és ilyenkor a főnévi igenévvel kifejezett cselekvést nem az alany, hanem más személy hajtja végre.* Pl. Дедушка велел мне (что?) гулять по двору. — A nagyapa megsejtáltatott az udvaron.

A szovjet akadémiai nyelvtan [9] az ún. *objektív infinitívuszos igei szófüzések* (словосочетания глагола с объектным инфинитивом) tárgyalása kapcsán közel jut a műveltetés fogalmához, amennyiben olyan mondatokat idéz, amikor a cselekvést végrehajtó alany (субъект) nem esik egybe a mondat igazi alanyával: велел мне уходить (т.к. Он велел, чтобы я уходил)

Több orosz nyelvtankönyv, többek között a forrásként felhasznált Галкина - Федорук - Горникова - Шанский [10] tankönyve is, a Морфология fejezetben, a Залог című alfejezet alatt tesz említést a kauzatív igék alcsoportjairól (természetesen, a szerzők nem említik a *kauzatív igék* terminust): „Ему мою руку и ноги, смеяют рубашку (В. Панова). Иногда мама целовала карточку и Сереже давала целовать (В. Панова). Он копает ему в саду. Здесь глаголы моют, смеяют, целовала, копает выражают отношение к объекту действия синтаксически.” (223. § 337).

A forrásokat, az ebben a témában írt rész tanulmányokat felhasználva, az eddig ismertett tényekre és részben saját példaanyagunkra támaszkodva, az orosz nyelv kauzativumaival az alábbiakban három fejezetben kívánunk foglalkozni:

I. Az orosz (szláv) műveltető igék áttekintése diakron szempontból (E témakörön belül érintjük néhány indo-európai nyelv kauzatív igéinek képzését is.)

II. A kauzatív konstrukciók (ok-okozati viszony) kifejezése a mai orosz nyelvben.

III. Magyar műveltető igék fordítása kauzatív konstrukciókkal. (Szótár.)

## I. Az orosz (szláv) műveltető igék áttekintése diakron szempontból

1.1. Az ún. *kauzativum* (műveltető alak) a tárgvas igék egy morfológiai alosztályát képviseli; szemantikailag és származás tekintetében kü-

lönbözik ugyan a tárgyas igéktől, lexikai tövük azonban közös; pl. az angol *raise* 'felkelt' — *rise* 'felkel', 'feláll'. A közös lexikai jelentés itt az „emelkedés” folyamata. Az orosz мыть > мыться, купать > купаться, одевать > одеваться stb. igék esetében is hasonló a helyzet: mindegyik ige tövében a „tisztálkodás”, „fürdés”, „öltözés” folyamatát mint az igék közös lexikai jelentését figyelhetjük meg — függetlenül attól, hogy ki végzi vagy kire irányul a cselekvés.

1.2. A műveltető alakok fenti meghatározása azonban nem kielégítő. Pontosan meg kell határoznunk, milyen származásbeli kapcsolat van a kauzatív (tranzitív) és a nonkauzatív (intranszitiv) ellentétet alkotó igék két csoportja között. Ez gyakorlatilag az angol *raise*>*rise* esetében azt jelenti, hogy meg kell állapítanunk, melyik közülük a formailag motívált, az alap-, ill. a származtatott ige. Ugyanakkor — és ez látszik döntőnek — meg kell mutatnunk, melyek azok a szintaktikai sémák, amelyeket létrehoznak, s miképpen változnak meg ezek a sémák, amikor származási szinten az egyik igitípus használatáról a másikra térünk át. Ilyen módon meghatározhatjuk morfológiailag és szintaktikailag is a kauzatívumokat.

1.3. Mielőtt megadnánk a műveltetők pontos meghatározását, érdemes felidézni Dehlbrück klasszikus formulázását [11]: „Das Kausativum hat es mit zwei Subjekten zu thun, nämlich erstens seinem eigenem, dem Obersubjekt, und zweitens dem Untersubjekt. Es drückt aus, dass das Untersubjekt durch das Obersubjekt in eine Thätigkeit oder einen Zustand versetzt werde. Dabei kann das Untersubjekt bald mehr, bald weniger aus der Vorstellung verdrängt werden. So heisst z. B. *vardháyati* eigentlich 'machen dass ein anderer wächst', thatsächlich aber so viel als stärken, so dass das Untersubjekt nur oder fast nur noch als Objekt vorgestellt wird, dagegen *yajáyati* 'machen, dass jemand opfert, jemand opfern lassen', so dass die Thätigkeit des Untersubjektes deutlich empfinden wird. In dieser Hinsicht sind die Sprachen sehr verschieden. Der Typus *yajáyati* ist charakteristisch für das Ai., namentlich in seiner nachvedischen Entwicklung.”

Ebben a meghatározásban a kauzatívumok alkotóelemei adóttak, s így e hagyományos definíció alapján megalkotjuk majd *strukturális* és *transzformációs* definíciókat. Az „Obersubjekt” a műveltető alanyát jelenti; az „Untersubjekt” alanya a nem műveltető alapigének és tárgya a származott műveltetőnek.

1.4. Dehlbrück a szanszkrit nyelv igéit vizsgálva, világosan különbséget tesz a kauzatívum két típusa között: az egyik, amely *intranszitiv* (tárgyatlan) igéből származott (*vardháyati*), a másik, amely tranzitív (tárgyasból) (*yajáyati*). Ez a megkülönböztetés szintaktikai szempontból nagyon lényeges, mivel az indoeurópai ún. *kettős tranzitív* (kettőtárgyas) igék, amelyek kettős akkuzatívuszt vonzanak, a kauzatívumok kialakulásában igen fontos szerepet játszottak. (Részletesebben ld. később!) Dehlbrück ezt a kérdést szintaktikailag vizsgálja, s érintetlenül hagyja az indoeurópai kauzatívumok morfológiai (formális, alaki) szempontját. Kuryłowicz [12] azonban ezen a területen folytatott diakronikus vizsgálatainak eredményeképpen a következőket állapítja meg: 1. az indo-

európai kauzatívumok *formális* eredetét illetően: a műveltető alakoknak eredetileg *iteratív* (gyakorító) jelentésük volt; 2. az indoeurópai kauzatívumok *funkcionális eredetére* vonatkozóan: a kauzatív ige alapformáit eleinte a *medio-passzív* igék képviselik<sup>1</sup>.

Külön magyarázatra van szükség az ún. *kettős tárgyú műveltetők* esetében, amelyek tranzitív igékből származtak. Ez a típus különösen produktív a Véda utáni szanszkritban. (Vö. *kārayati* — 'csináltat', amely a *krnóti*\* (*karóti* — 'csinálni' igéből származik.) A tranzitív eredetű műveltetők elterjedése összefüggésbe hozható a szenvedőnek mint kedvelt stilisztikai szerkezetnek az elterjedésével.

1.5. Kurilowicz szerint: „Az állapot—okozó ellentét kellett, hogy kiinduló pontja legyen a műveltető forma kifejlődésének az indoirániban és egyebütt is, az az állapotokozó ellentét, amely magában foglalja az intranszitiv—tranzitív ellentétet is (állapot>intranszitiv cselekvés>műveltetés); ezért a műveltetők állapotot jelentő igékből való származtatásának a szabályai kiterjeszhetők a cselekvést jelentő intranszitiv igékből való származtatásra is (de nem megfordítva)” [13]. Így a műveltető alak az ige *morfológiai kategóriája* lesz, amely egy intranszitiv ige szabályos, tranzitivizációját (tranzitívvé válását) mutatja. *A műveltetőnek ezt az alapszintaktikáját észlelhetjük a szláv műveltető igék egész történeti fejlődésében.*

1.6. A fentebbi elgondolások segítenek bennünket abban, hogy a műveltető igéknek egy morfoszintaktikus meghatározását adjuk, transzformációs terminusokkal.

*A műveltető ige tranzitív ige, amely egy olyan alapul szolgáló intranszitiv igéből származott, amellyel közös volt az intranszitiv ige lexikai és absztrakt jelentése; a származtatás különböző szóképző elemekkel történt: az ősendoeurópaiban pl. kombinálódik a szuffixummal való képzés (-éie-) és a gyökhangzó apofóniája (ablaut): pl. *yérdhe-tai*→*yordheie-ti*. A kauzatívum morfológiai szempontból tehát az alapul szolgáló intranszitiv ige „tranzitivizációját” jelenti. Ez a tranzitivizáció (= tárgyiasítás) maga után vonja az alapul szolgáló intranszitiv igében foglalt szintaktikai sémának a jellegzetes transzformációját.*

V intrans.

V caus.



S I

S II (S I → O<sub>1</sub>)

Magyarázat: S I = az alapul szolgáló intranszitiv ige nyelvtani alanya;

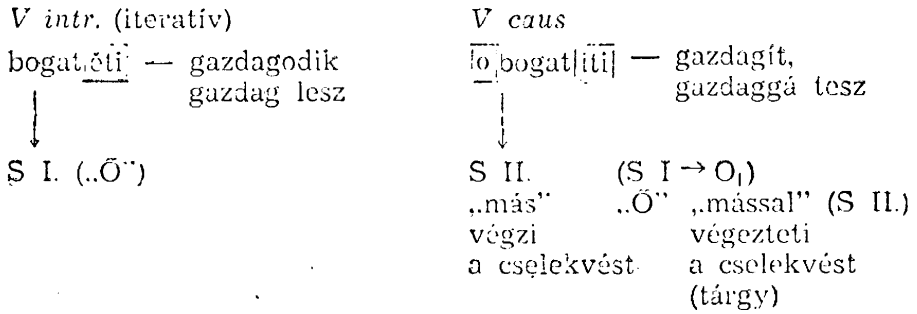
S II = a származott műveltető nyelvtani alanya;

O<sub>1</sub> = az S I (S I → O<sub>1</sub>) transzformációját szemantikailag képviselő műveltető ige közvetlen tárgya

Másszóval azt mondhatjuk, hogy az intranszitiv→kauzatív típus morfológiai transzformációja maga után vonja az S I → O<sub>1</sub> típus meghatározó

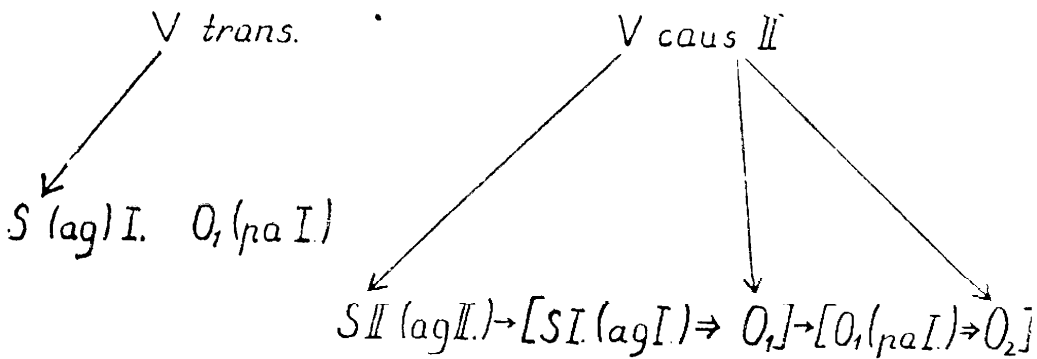
\*Nyomdatechnikai okok miatt az *r* és nazális *i*, *e*, *o* betűket nem tudjuk jelölni.

zott szintaktikai transzformációját; ezt az a döntő tény határozza meg, hogy egy alapul szolgáló intranszitiv ige kauzativvá válása mindig működéskébe hoz egy új, egy második (= cselekvő) alanyt, amely mintegy száműzi az első alanyt (az alapul szolgáló intranszitiv igéjét) a képzett műveltető ige tárgyának (= szenvedő) szerepébe. A fentiek illusztrálására nézzünk meg egy példát az óegyhazi szlávból:



Ennek az új „cselekvő” alanyának a létrehozása látszik döntő tényezőnek az ige *valenciájának*<sup>2</sup> megváltozásában (intr. iter. → caus. trans.). Az alapul szolgáló intranszitiv ige „egyterű” monovelenciája (ahol csak alany lehetséges) átalakul műveltető igévé, „kétterűvé”, divalenssé (ahol egy alany és egy tárgy lehetséges).

1.7. A műveltetők fentebb említett transzformációs analízise az ún. *elsődleges műveltetők*re vonatkozik, azaz azokra, amelyek intranszitiv igékből származnak. De, amint már erről volt szó, az indoeurópaiban, különösen a klasszikus szanszkritban vannak *másodlagos műveltetők* is, amelyek tranzitiv igékből származnak. Hogyan elemezzük az ilyen igéket transzformációs szempontból?



Ahol:

- S I = az első alany
- S II = a második alany
- ag = cselekvő (agent)

pa = szenvedő (patient)  
 O<sub>1</sub> = a közvetlen (direct) tárgy  
 O<sub>2</sub> = a közvetett (indirect) tárgy

→ = a szintaktikai valencia iránya a mondat névszói /nominális/ komponensei között

⇨ = a transzformáció iránya

↙↘ = a szintaktikai valencia iránya a mondat igéje és a névszói komponensek között

A fő tényező a másodlagos műveltetőkben is ugyanaz, mint az elsődlegesekben: új „szereplő” megjelenése a verbális „színen”, azaz új „cselekrő” alany is szerephez jut, amely számúzi az alapul szolgáló tranzitív ige alanyát a közvetlen tárgy (direct object) szerepébe. Közben az alapul szolgáló tranzitív ige elsődleges (közvetlen) tárgya hátra szorul a közvetett tárgy (indirect object) helyére.

1.8 Az összes indoeurópaival foglalkozó nyelvészek észrevették azt a tényt, hogy a \**uordhéie-ti* < \**uérðhe-tai* típusú műveltetők közösek, de csak az indoirániban, különösen pedig a szanszkritben és a germánban bizonyultak produktívnak.

A szóban forgó műveltetők produktivitása az indoeurópai nyelvek e két ágában kölcsönös viszonyban van a \**uordhéie*- őstípus elsődleges iteratív jelentésének a hiányával, míg más indoeurópai nyelvekben a fentebbi műveltetők produktivitásának a hiánya a \**uordhéie*- őstípus iteratív jelentésének a meglétével és produktivitásával van kölcsönös viszonyban. (Vö.: Kurylowicz [12] 87). Természetesen, a fentebbi megállapítás nem jelenti azt, hogy ne találhassuk meg ezt a típust kauzatív jelentéssel a szlávban, a görögben stb. Produktivitásuk terén azonban az egyes nyelvekben eltérések mutatkoznak.

1.9. Kurylowicz [12] és V. Žirmunskij [14] az óind (szanszkrit) és a germán nyelv műveltető igéit újabban kimerítően tárgyalta. Az elemzett példák alátámasztják azt a hipotézist, hogy még a szanszkritben és a germánban előforduló másodlagos (detranzitív) műveltetők is magyarázhatók úgy, mint a passzív (óindiai) vagy medio-passzív (germán) igeformák származékai. Ilyen értelemben az *X vizet iszik* mondat lexikailag egyenlő *Y X-szel vizet itat* mondattal. (Vagy: inni ad, inni hoz.)

A latin *doceo*, *moneo* etimológiai kauzativum után kettős akkuzatívusz áll (*moneo aliquem aliquid*, *doceo aliquem literas aliquem discit literas*). Más nyelvekben is kimutatható ez a konstrukció: *német*: *lehren jemanden etw.*; *orosz*: *учить кого -а, говорить*; *magyar*: *tanítani vkit írni*.

Hogy a kettős akkuzatívusz szerkezete a másodlagos kauzativum után mennyire közös indoeurópai (prehisztorikus) jelenség, kérdéses marad. Valószínű, hogy csak a másodlagos kauzativumok után áll szabályos kettős akkuzatívuszos szerkezet.

1.10. Az indoeurópai \**uortéie-ti* őstípusnak (a \**uérte-ti*-hez képest), azaz az ósszláv \**vortiti*-nek a szlávban mindenekelőtt *iteratív jelentése* van. A másodlagos kauzatív funkció csak egy állapotot jelentő intranzitív igével való ellentétben jelentkezik. (Vö. Kuriłowicz [12]; 87—88, [13] 87.) Pl. *ležati*→*ložiti*, *sěděti*→*saditi* vagy éppen \**tekti* (óegyh. szl. *tešti*)→*točiti*, ami megerősíti a \**tekti* ige elsődleges állapot-jellegét.

1.11. A következőkben néhány óegyházi szláv kauzatívumot közlünk a Sadnik—Aitzmüller-féle szótár [15] és A. Vaillant [16] nyomán.

### Óegyházi szláv kauzatívumok\*

(Az igék kezdő tömorfémáik szerint betűrendben következnek)

1. *-dušiti* (csak másodlagos reflexumban *zadušiti se* 'kleinmüchtig sein', a \**dušati*-ból (vö. orosz: дышать; lengyel: dyszeć stb. (-*dʰxnoti zadʰxnoti se* — nyomatékosító visszaható névmással — 'den Atem anhalten, ersticken'.) Elsődleges kauzatív jelentés az összehasonlított szláv anyag alapján 'megfojt, elfojt'. Orosz: душить. (Vö. Slawski II. [17] 180—181.)

2. *-groziti (pogroziti)* — 'versenken, eintauchen'; a *-greznoti (pogreznoti* — 'untertauchen, voll werden'-ből; az alapintranztívumnak világos megfelelője van a *baltiban*; pl. litv. *grimstū, grimzdau, grimsti* (Trautmann [18] 97.; Vasmer I. [19], 312.)

3. *gubiti* 'verderben, vernichten'; egy ősbibb \**gʷ(ɫ)noti*-ból (vö. *razgʷnoti* 'auseinander fallen', *sʷgnoti* 'zusammen fallen' stb.; aor. *-gʷbe* másodlagos tranzitív jelentéssel. Ezt egy fiatalabb alak helyettesíti: *gybnoti* 'zugrunde gehen, verderben'; a \**gʷ(ɫ)noti* elsődleges intr. jelentésére vö. a lett *gubstu, gubst* 'sich krümmen, sich biegen, einsinken ... zusammenfallen' alakot. (Trautmann [18] 100.)

4. *-ložiti (položiti)* 'hinlegen, hinstellen, hinsetzen', ebből (<) *ležati lešti* *lego*; vö. pontos megfelelője a gótban a kauz. *lagjan* 'legen'; ugyanaz intr.: kauzatív viszony folytatódik az *angolban*: lie: lay — liegen: legen — fekszik: fektet. Orosz: положить.

5. *pojiti* — 'tränken'. Egy valószínű műveltető *piti, pijo*-ból; vö. óind. kauz. *paṇyati*, amely viszont *pāti*-ből ('trinken') származik. Orosz: поить.

6. *staviti* — 'stellen, zum Stehen bringen'. A *stojati (stati) stano*-ból; vö. gót kauz. *stójan* 'richten'; orosz: ставить.

7. *světiti* — 'leuchten, erleuchten': az intranzitív jelentés ellenére valószínűleg egy ősi kauzatívum alakból, a *svētēti* \**svʷ(ɫ)noti*-ból. Orosz: светить.

8. *točiti* 'laufen, fliessen machen'; a *tešti* (\**tekti*) 'laufen, eilen'-ből.

9. *-topiti (po-, u-topiti)* 'untertauchen, ertränken'; a *-to(p)noti (uto(p)noti* 'untergehen, ertrinken'-ből; az intr. *to(p)noti* valószínűleg az egyházi szláv *topiti* 'heizen, schmelzen' régi kauzatívumból származik, amely egy feltételezett \**tepti*, \**tepo*-n alapszik. Vö. óind. intr. *tópati*, 'brennt, ist

\*Zbigniew Gołąb. The grammar of slavonic causatives. American contributions to the sixth international congress of slavists (Prague, 1963. August 7—13). Volume I. Linguistic contributions edited by Henry Kučera. Mouton. A fenti tanulmány gondolatmenetét kövöjük

warm' stb. és a kauzatív *tápáyi*. Így a következő fejlődést rekonstruálhatjuk: *topiti* (I.) 'melegít, olvaszt' → *to(p)noti* 'melegszik, olvad', és a közbeeső, olvad → intr. 'vízbe fullad'; azután a *to(p)noti*-ből másodlagos jelentésben *topiti* (II.) tranz. 'vízbe fullaszt'; mint kauzatívum már apofónia nélkül származott. Mai orosz: топить (по-, y-).

10. *učiti* — 'lehren, belehren, ermanen'; a *vyknoti* 'lernen'-ből; vö. *litv.* intr. *jünkstu, jünkau, jünkti* 'gewohnt werden, sich gewöhnen' és kauz. intr. *juukinti* (Trautmann [18] 335.). Orosz: учить.

1.12. Az *-iti* típusú műveltető igék hosszú ideig produktívak voltak a szlávban, a balti-szláv nyelvekben irodalmi alakban is megmaradt — *inti* formában; a germánban, a gótban: *-jan*.

1. *bažiti* 'kivánni' (*ukr., or., cseh*) ← *bežati*.

2. *daviti* 'megfojt, elfojt' ← *duti* (\**dovo/dujo*).

3. *galiti* 'átölel, cirógat' ← \**golēti* (*litv. galēti*).

4. \**kvēliti* 'sújt, pusztít, sanyargat'. Ószláv: *ras-cveleti*; műveltető: \**kviliti* 'búsul, bánkódik, szomorkodik'. Ószláv: *cviliti*; szlován: *civilēti*; szerb-horvát: *cviljati*; lengyel: *kevilić*. Germán kölcsönszóról van szó: \**kwelo*; óholland: *quata* = szenvedés (vö. német: *quälen*) < óholland gyök *quēlan* ~ szenved. A szlávban a gót zárt [è]-ből [-i] lett, s így a *kvil* alapján kialakult egy *kvēliti* műveltető.

5. *otužđiti* — 'elidegenít'. Orosz: отчуждать/отчудить. A szláv a \**tjud-*ot a germánból kölcsönzte. Melléknévi alakot is kialakított belőle: \**tjudji*. E származék melléknév alapján kifejlesztett egy műveltetőt: \**tudjiti* és a déli alapú ószlávban *stužd-* a *štužd-* alapján. Természetesen, a \**tjudji* és \**o-tudjiti* ellentétek a \**tend* és a \**tand*-ból. Az ószláv *štuždi* és *o-stužđiti* nem maradtak fenn, de rekonstruálhatók a melléknévi alakok ingadozásai alapján. (Vö.: \**tjudj-*, \**tudj* és ószláv *stuždi*.)

Az *-iti* csoport analógikusan kiterjedt a következő esetekre is:

6. *suxi* → *sušiti/sušnoti* 'szárit'.

7. *slēpi* → *o-slēpiti/o-slēpnoti* 'megvakít'.

1.13. A csillagos formák nem bizonyítottak az óegyházi szlávban. Ezekben az esetekben az elsődleges származási alap egy melléknév, amelyből szabályosan képezték a tranzitív *-iti*- csoportú igét. Aztán analógiás úton ehhez járult egy *-noti* csoportú intranszitiv ige; az apofonikus (ablautos) Ø-fok bekerülése az új analógiás intranszitivák közé meggyőzően bizonyítja az adott képződmény igen régi voltát.

1.14. Mindössze egy szabály bizonyos a régi szláv kauzatívumok esetében. Általában mind *intranszitiv/durativ*, *ingresszív* értelemben állapotot jelentő alapigéből származik, ezért *egytárgyas* igék. *Kéttárgyas* ige az óegyházi szlávban kevés van. Néhány példa: *noziti* 'átjárat, átszúrat', *pojiti*, *traviti* 'haraptat' és *učiti* 'tanul'. A fenti igék közül csak a *pojiti* és *traviti* származtak valóságos tranzitív igéből szabályos transzformációval (alapige: *piti* — *truti*): *Konj*, *pijet*, *vodo* → \**pojiti*, *konja vodojo*. A másik kéttárgyas kauzatívum (*noziti* és *učiti*) intranszitiv igéből származott, amely egy közvetett (indirekt) tárgyat foglal magába és ugyanolyan formában egy másik tárgyat: *noz(n)oti* + dativusz v. prepozíció + akkuzativusz; *vyknoti* + dativusz → *noziti* + 1. tárgy (akk.) + 2. tárgy dat. vagy prep. + akk. (*učiti* + 1. tárgy (akk.) + 2. tárgy dat.



1.15. A szláv kauzatívumok története nem ér véget az örökölt indoeurópai \**vortiti* típus produktivitásának a kihalásával. Új igék képzésének állandó forrása az indoeurópai nyelvekben a névszók, vagyis az új igék denominális származékok. A kauzatívumok *denominális képzése* V caus. II. igéket eredményez. Ez a képzés a mai szláv nyelvekben is produktív. Az alábbi példák is ezt bizonyítják.

1. *bogatъ* 'reich' — 'gazdag' → *o-bogatiti* 'reich machen' *bogatiti se* 'sich bereichern': (a kauz. tranz. \**bogatiti* alapján *bogatěti* 'reich sein', 'reich werden'. Orosz: обогатеть.

2. *krěpъ/krěpъкъ* 'stark, kräftig' → *krěpiti* 'kräftigen, stärken' (másodlagos reflexum is *krěpiti se* — 'stark sein'; *u-krěpěti* 'stark, kräftig werden'; orosz: укрепить.

3. *němъ* 'stumm' → *o-němiti* 'zum Schweigen bringen'; *o-něměti* 'stumm werden. verstummen'; orosz: опеметь.

4. *slabъ* 'schwach' → *o-slabiti* 'schwächen, lähmen'; *o-slaběti* 'erschlaffen. schwach werden'; orosz: ослабеть.

5. *žestokъ* 'hart. rauch' → *o-žestiti* (egy fiatalabb *o-žestočiti* is) 'hart machen. verhärten'; *o-žesteti* 'hart werden'

Már az egyházi szlávban észrevehetjük a versengést az *obogatiti* típus és a másodlagos reflexív intranszitiv *obogatiti se* típus között.

1.16 Az *-ěti/-ějo* típusú intranszitiv denominális igéknek a pótlása megfelelő reflexív *-iti se* típusal (ellenpárral), amely típus az *-iti* denominális kauzatívumokon alapszik, elvezet bennünket a szláv kauzatívumok fejlődésének *harmadik fokozatához* (V caus. III.). Ezek az igék az alapul szolgáló reflexív ige dereflexivizációjának tekinthetők. Valószínű, hogy ez a típus prehisztorikus. A V caus. III. kialakulását az ósszláv *ženiti se/ženiti* párral illusztráljuk: *žena* 'asszony/feleség' → *ženiti se* — 'asszonyt, feleséget szerez magának' → *ženiti(kogo)* 'szereztetni valakivel magának asszonyt, feleséget', megnősíteni valakit. Transzformációs interpretációval: *ženiti kogo* = *dělati da se kъto ženiti*, ahol a kauzatív-transzitiv *ženiti-t* a reflexív-intranszitiv *ženiti se*-vel lehet magyarázni és nem megfordítva (vö. *óegyh. szláv: o-ženiti se: oženiti*).

1.17 Peskovszkij a V caus. III reflexív alapigéiről a következőket írja: „Значение этой рубрики определяется из того значения, которое имеют эти глаголы без приставки *-sja*. Они обозначают тогда действие, изменяющее душевное состояние того предмета (лица), на который оно направлено (сердит удивляет, умиляет и т. д.). В глаголах же с *-sja* показано, что это изменение душевного состояния происходит как бы само собой, в самом деятеле. Сердится — это значит, что человек испытывает то самое состояние, которое он производит в другом, когда его сердит.” [20.. 130—131.]

A fenti megállapítás transzformációs alapgondolata szerint a tranzitiv *сердить stb-t* értelmezzük az intranszitiv-reflexív *сердиться* alapján és nem megfordítva

1.18 Orosz példák a *reflexív* → *kauzatív* (III.) sémákra:

1. возмущаться — 'felháborodottnak, megbántottnak lenni' → возмущать.

2. волноваться — 'idegesnek, ingerültnek lenni' → волновать.

3. утешаться — 'megvigasztalódni' → утешать stb

A fentebb említett harmadlagos kauzativumok származtatása az alapul szolgáló reflexív igékből hasonlít az aktív-kauzatív igéknek a depouens igékből való származtatásához a klasszikus nyelvekben. (Pl. *latin*: *conflictari* → intr. *conflictare* 'összetör' stb.) (Vö. Kyrłowicz [13] 85.)

1.19. A szláv kauzativumok IV. formáját a szintaktikai-kontextuális (syntactic-contextual) típus képviseli. Ennek a ténynek a vizsgálata elvezet bennünket a *mai orosz nyelv kauzatív konstrukcióihoz* (a továbbiakban: K K). Eddig a verbum causativumokat *diakron* szempontból vizsgáltuk, az esetleges utalások a mai orosz nyelvi állapotokra azonban elkerülhetetlenek voltak. A következőkben *szinkron* szempontból rendszerező jelleggel kívánunk foglalkozni a mai orosz nyelv K K-val, típusaival, transzformációjával, funkcionálási sajátosságaival.

## II. A kauzatív konstrukciók (K K) (ok-okozati viszony) kifejezése a mai orosz nyelvben\*

2.1. A KK legtöbbször lexikai szempontból egy nem K K is megfelel: Я заставил его уйти — он ушёл. Я испугал его — он испугался. A második típus az elsőnek nem kauzatív korrelációs párja.

2.2. A K K lényegének megértéséhez, ill. transzformálásához, úgy érezzük, szükség van az alkalmazandó *transzformációs jelek magyarázata*ra. Ehhez a bennünket környező „objektív valóságból” kell kiindulnunk. Minden nyelvi megnyilatkozás alapja a *situáció*. *Egyszerű* vagy *mikroszituáció* az alapja a következő megnyilatkozásoknak: Светит солнце; Кукует кукушка. A mikroszituáció két *komponenst* tartalmaz, amelyet jelölhetünk szimbolikusan *r*-rel, az általa létrehozott állapotot pedig *s*<sup>3</sup>-sel. Így a fenti példákban a tárgy fogalmát a солнце, a кукушка jelöli, az állapotot pedig a светит és a кукует szó „tartalmazza”. Az *állapot* terminust itt nem a nyelvtudományban általában használatos értelemben alkalmazzuk (vö. hagyományos nyelvtan: глаголы состояния). A mi jelölésünkben minden állapotnak tekinthető, amit a nyelv valamilyen predikatív formával ki tud fejezni (он бежит, ему стыдно, он студент, она упала) [21].

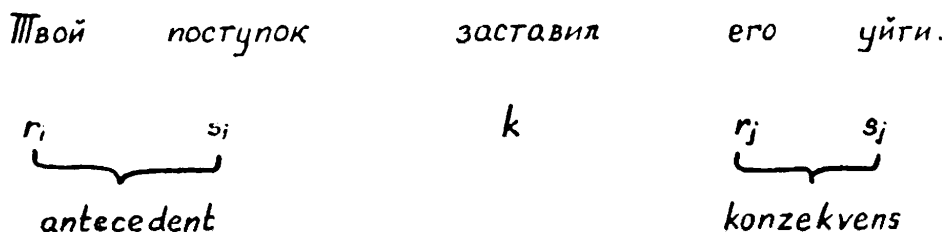
2.3. Az egyszerű vagy mikroszituáción kívül a nyelv gyakrabban használ *összetett* vagy *makroszituációkat*. Pl. Он видит, как она пьёт воду; Он знает, что она пришла; Когда мы вернулись, они сели за ужин; Мы вернулись, так как испортилась погода.

A makroszituáció legutolsó típusát nevezhetjük *kauzatív situációnak* is (a továbbiakban: K S). Ilyenek még: Твоя бестактность вынудила его уйти; Мы вернулись из-за дождя; Его рассказы взволновал всех и т. д.

Ez utóbbi példákban legalább két mikroszituációt fedezhetünk föl, amelyek *kauzatív* vagy *okozati* viszonyban állnak egymással (K)<sup>4</sup>. Dolgozatunkban a kauzatív viszonyt az ok-okozati viszonyal *szinonimnek* tekintjük.

\*Предисловие. В сб: „Типология каузативных конструкций. Морфологический каузатив.” Изд-во „Наука Ленинградское отделение. Л.-д. 1969. 3–19. A fenti táblához gondolatmenetet követjük.

Az „okozó” mikroszituációt *antecedent*-nek<sup>5</sup> nevezzük, az „okozott”, előidézett mikroszituációt pedig *konzekvens*-nek<sup>6</sup>. Tehát a Мы вернулись, так как испортилась погода mondatban az испортилась погода antecedent, а мы вернулись a K S konzekvens. A K S alapvető komponense az ok-okozati viszony. Az *agens*, vagyis a K S antecedent cselekvője ( $r_i$ ), az „okozó” állapot ( $s_i$ ) *patiens*, vagyis a konzekvens „szenvető” tagja ( $r_j$ ), az „okozott”, létrehozott állapot ( $s_j$ ) — a K S négy alkotóeleme.



*makroszituáció* /KS/

Ты был к нему беспощаден.

Vagyis:

Поэтому ...

$KS = [r_i \quad s_i] \quad k \quad [r_j \quad s_j]$

2.4. Ha a K S-ből a K K-nak valamelyik eleme hiányzik, *szemantikailag elliptikus* K K-ról beszélünk. A szövegösszefüggésből vagy az előző szituációból — a K K valamely alkotórészének hiánya ellenére — jelentését, szemantikáját tekintve a K S világos, érthető. Az állapot két komponense ( $s_i$ ,  $s_j$ ) közül a második sokkal nagyobb szerepet játszik a K K-ban, mint az első, hiszen a K K fő célja a *létrehozott*, „okozott” állapot kifejezése, ill. jelölése ( $s_j$ ). Gyakran előfordul, hogy az „okozó” állapot a K K-ban szereplő ok-okozati viszonyban nem is fejeződik ki. Pl. Его ( $r_i$ ) ход ( $s_i$ ) заставил ( $k$ ) противника ( $r_j$ ) сдаться ( $s_j$ ). Он ( $r_i$ ) заставил ( $k$ ) противника сдаться ( $s_j$ ). A másik K K, amelyből az  $s_i$  komponens hiányzik, *szemantikailag* (de grammatikailag nem) *elliptikus*. А Дружными заботками ( $s_i$ ) рабочие ( $r_i$ ) заставили ( $k$ ) хозяев концерта ( $r_j$ ) отступить ( $s_j$ ) mondatban az  $s_i$  komponens a legkevésbé kiemelt, fontos tag. A K K-ban szereplő ok-okozati viszony bármelyik tagja lehet ilyen is.

2.5. A K K kifejezőeszközei, az antecedent vagy konzekvens. Ezek különböző alkotórészeket kapcsolhatnak be a K S-ba. Így például az Он уговорил меня уйти K K teljes, abszolút „alátámasztásához” megértéséhez még néhány oldal elolvasása szükséges. Ezért dolgozatunkban, természetesen, nem kívánjuk a K K összes komponenseinek, kifejezőeszközeinek kimerítő magyarázatát vagy „szótárát” adni. Így pl. az Он уговорил меня уйти típusú K K-ban nem tárgyaljuk, ill. nem jelöljük külön a „meggyőzést” a „rábeszélés folyamatát” ( он сказал, чтобы ... ), amely a K K „abszolút” megértéséhez szükséges lenne.

2.6. A K S-t meghatározó döntő faktor a *k*, így a K K-t a *kifejezés módja* szerint csoportosíthatjuk

1. *Szegmentális* (se)<sup>7</sup> az a típus, amelyben a *k* tényező nem szerepel, s a K K-t az egész grammatikai szerkezet, K S jelöli: Мы вернулись: пошёл дождь; Потратив последние деньги, он сидел на хлебе и воде. Nem mindegyik határozói igeneves szerkezetnek van kauzatív jelentése. (Присев на корточки, он раздувал костёр).

2. A *nem szegmentális* (Nse) típusban a *k* jelölt, tehát a K K mikro-szituációit *kauzatív kopulával* jelöljük. Ennek alapján az előző típust *kopula nélkülinek*, az utóbbit pedig *kopulás K K<sub>i</sub>-nak* is nevezhetjük.

2.7. Attól függően, hogy a kopula önálló jelentéssel bíró vagy önálló jelentés nélküli szó, beszélhetünk *önálló jelentésű kopuláról* és *segédszó kopuláról*. Mindkettő lehet *ok-* és *következményjelölő* is.

A *segédszó-kopulák* csoportjai:

1. *kötőszó kopulák* (*következmény-jelölők*): Пошёл дождь, поэтому мы вернулись. *ok-jelölők*: Мы вернулись, так как пошёл дождь.

2. *Elöljáró-kopulák*: Мы вернулись из-за дождя.

Az önálló jelentésű kopulák így csoportosíthatók:

1. *Névszói kopulák*: (*ok-jelölők*): Твоя бестактность → причина его ухода. Ты виноват в...; *következményjelölők*: Его уход — следствие твоей грубости.

2. *Igei kopulák*: Я заставил его уйти. Его ошибка привела к нашему поражению.

2.8. *Szemantikailag* a kauzatív kopulákat aszerint csoportosíthatjuk, hogy melyik fejezi ki a K K *s<sub>j</sub>* („okozott” állapot) tényezőjét, s melyik nem tudja ezt kifejezni.

1. *Eredményjelölő kopula*<sup>8</sup> (Rcop). Kifejezi az *s<sub>j</sub>* faktort.

2. *Eszközjelölő kopula*<sup>9</sup> (Icop). Nem tudja kifejezni az *s<sub>j</sub>* alkotóelemét. (Az *S<sub>i</sub>*-t jelöli csupán.)

Az *eredményjelölő kopulák* a továbbiakban még így csoportosíthatók:

1. *Háromfaktorúak*<sup>10</sup> (3fac). Kifejezik a *k*, *s<sub>j</sub>* és az *s<sub>i</sub>* komponensét (подозвать, застрелить).

2. *Kétfaktorúak* (2fac). A *k*, *s<sub>j</sub>* komponensét jelölik.

Az *Icop* természeténél fogva nem fejez ki eredményt vagy az eredménynek valamilyen árnyalatát. Lehetnek:

1. *Kétfaktorúak* (2fac) (igeiek): велеть, просить, разрешить (*főnéviék*): приказ, просьба, разрешение.

2. *Egyfaktorúak* (1fac). Ide tartoznak az összes *заставить, вынудить* и т. д. típusú kopulák.

2.9. A kötőszókból, előjárószókból, főnévből vagy igéből származott kauzatív kopulák közül különösen az utóbbiak érdemelnek nagyobb figyelmet, mivel a K K-nak a szemantikai és grammatikai magvát képezik. Ennek következtében további vizsgálódásaink tárgyát az *igei kopulák* alkotják. Mindazok az igék, amelyek a K K-ban betöltik a kopula (segédige) szerepét (vagyis, amelyek önállóan vagy más faktorial együtt műveltetést fejeznek ki), a kauzatív igék (verbum) csoportjába sorolhatók (K V).

2.10. A K V szemantikai csoportjait az alábbiak szerint képzeljük el:

N-instrumentum $\beta$	N-resultativum $\alpha$	Resultativum
	1fac. („k”) заставить	2fac. („ks <sub>j</sub> ”) испугать
Instrumentum	2fac. („s <sub>i</sub> k”) приказать	3fac. („s <sub>i</sub> ks <sub>j</sub> ”) подозвать

$\alpha$  = nem-eredményjelölő

$\beta$  = nem-eszközjelölő

A N-res./Instr.—N-instr. K V-k élesen szemben állnak a Res. K V-val.

2.11. Az Instr.—N-instr./N-res. K V-k (приказать, заставить) szemantikai közelsége azzal magyarázható — amint már erről korábban volt szó —, hogy egyik sem tudja kifejezni az s<sub>j</sub> („okozott” állapot) komponenst, s így mindkettő negatívan jellemezett. Ezért gyakran igen nehéz különbséget tenni az Instr.—N-instr. (N-res.—Res) K V-k között.

2.12. Meg kell jegyeznünk, hogy a K V-k szemantikai csoportot, azaz jelentést is változtathatnak. Pl.: Я вызвал его на улицу (Instr.) Res. K V  $\approx$  „позвать, попросив выйти”).

Его приход вызвал всеобщее удивление (N-instr./N-res. K V  $\approx$  „возбудить”).

2.13. A 2fac. és 3fac. K V-k összetett lexikai jelentése a k tényezőn kívül még egy vagy két kiegészítő tagot tartalmaz, amelyek a K K szempontjából sajátos szerepet töltenek be. Azt a *lexikai egységet* (szót vagy szó szerkezetet), amely a műveltetés kísérő jelentése nélkül jelöli az említett kiegészítő tag valamelyikét, egy adott K V nem kauzatív korrelációjának nevezzük (N-caus. corr.).

2.14. Mivel a K V összetett lexikai jelentéséhez két kiegészítő faktor (s<sub>i</sub> és s<sub>j</sub>) tartozhat, amelyek együttesen is funkcionálhatnak, a K V N-caus. corr.-nak három típusát kell megkülönböztetnünk:

1. A Res. K V és megfelelője, a N-caus. res. corr. K V: испугать (ks<sub>j</sub>) — испугаться (s<sub>j</sub>);

2. Az Instr.-K V és megfelelője, az Instr./N-caus. corr. K V: велеть (ks<sub>i</sub>) — сказать, написать stb. (s<sub>i</sub>);

3. 3fac. K V az előző két típus N-caus. corr. K V-val egy szerkezetben szerepelhet: *подозвать* ( $ks_i s_j$ ) — *сказать*, *крикнуть* ( $s_i$ ), *подойти* ( $s_j$ ).

A 2fac. K V-k (amelyek nem jelölik a K K  $s_i$  alkotóelemét) általában azonos jelentésű szerkezetben szerepelhetnek a N-caus. corr.-kal (pl. *убить* — *умереть*); a 3fac. K V-k azonban (amelyek jelölik a K K  $s_i$  elemét) nem helyettesíthetik N-caus. corr. párjukat. Ez azzal magyarázható, hogy ugyanazon  $s_j$  mindig különböző  $s_i$  eredménye lehet, és megfordítva, ugyanahhoz az  $s_i$ -hez különböző  $s_j$  kapcsolódhat mint eredmény.

Így a fentebb említett *умереть*, N-caus. corr. igének egy sor 3fac. K V felel meg: *повесить*, *казнить*, *застрелить*, *расстрелять*, *задушить*, *задавить*, *зарезать*, *зарубить* stb. ugyanakkor egy 3fac. K V-nak *вытереть* két N-caus. corr. felel meg (*быть сухим*, *быть чистым*), amelyek közül mindegyik helyettesíthető 2fac. K V-vel (*быть сухим* — *высушить*, *быть чистым* — *вычистить*).

2.15. A K K minden alkotóeleme egy *csatlakozási pontot*, *dúcot*, *gócot* alkot. Így természetesen — a kupola is dúcot képvisel, amelyet nem feltétlenül egy alkotóelem jelöl.

Ha a mikroszituáció mindkét eleme jelölt, kifejezett a szegmentumban, akkor a szegmentum két dúcból áll: *Его приход* (заставил) *меня уйти*.

Ha a mikroszituációnak csak egy eleme jelölt a szegmentumban, akkor a szegmentum nem teljes, *hiányos*. Két válfaja lehet:

1. A mikroszituációnak a szegmentumban nem jelölt második komponense a kopula lexikai jelentéséhez kapcsolódik; ezek az *implikatív* szegmentumok. A *Я* (*подозвал*) *его* K K-ban mindkét szegmentum implikatív; a kopula, természetesen, háromelemes.

2. A mikroszituációnak a hiányos szegmentumban nem jelölt második komponense nem kapcsolódik a kopula lexikai jelentéséhez, sőt egyáltalán nem is szerepel az adott K K-ban. Az ilyen szegmentumokat *nem implikatív* szegmentumoknak nevezzük. A *Я испугал* *его* K K-ban az első szegmentum nem implikatív, a második implikatív; a *Я* (*приказал*) *ему* (*уйти*) K K-ban az első szegmentum implikatív, a második teljes; a *Я* (*заставил*) *его* *уйти* K K-ban pedig az első szegmentum nem implikatív, a második — teljes.

A nem implikatív szegmentumok a szemantikailag elliptikus szegmentumok létezését bizonyítják. (Vö. 2.4.)

A szegmentumok és kopulák lehetnek *bővítettek*. A szegmentum ill. a kopula bővítményeihez a K K gócon kívüli elemei tartoznak (vagyis a K K-ban nem alkotóelemként szereplő szavak; „mikroszövegkörnyezet”). Ezek a bővítmények azonban szintaktikailag közvetlen kapcsolatban állnak a szegmentumok vagy a kopula gócaival. Így például, a *Высокий* *юноша* (*вежливо пригласил*) *ее* *на танец* K K-ban a *высокий* melléknév és a *вежливо* határozószó az első szegmentum és a kopula *bővítményét* alkotja.

Bővített lehet a teljes és a hiányos szegmentum is. Bizonyos nehézség mutatkozik a hiányos, bővített és a teljes, nem bővített szegmentum elhatárolásánál, mivel mindkettő gócai *attributív* viszonyban állnak egymással. Legbiztosabban a K K-ban szereplő jelzett szó alapján különböztethetjük meg őket. A *Высокий* *юноша* (*пригласил*) *ее* *на танец* K K-ban

a jelzett szó a mikroszituáció tárgyát (személyét) jelöli. (Az első szegmentum hiányos, bővített.)

A Его приход (развеселил) всех K K-ban jelzett szó állapotot jelöl. (Az első szegmentum teljes, nem bővített.)

2.17. A mutató névmás formájában képviselt hiányos szegmentumot egész mellékmondatral is bővíthetjük: То, что он не вернулся (заставило), всех заволновать; Все расстроились (из-за) того, что прогулка не состоялась.

2.18. A teljes és hiányos szegmentumokat a következőkben két csoportra oszthatjuk.

1. Azt a szegmentumot, amely — teljesen vagy részlegesen — kifejezi a K S antecedentjét, az *antecedent szegmentumának* nevezzük.

2. Azt a szegmentumot pedig, amely a K S konzekvensét részlegesen vagy teljesen jelöli, a *konzekvens szegmentumának* nevezzük. Így a Его появление (вызвало) общий смех K K első szegmentuma az antecedent teljes szegmentuma, a második a konzekvens teljes szegmentuma; a Мы вернулись (из-за) юбки K K-ban az első szegmentum a konzekvens teljes szegmentuma, a második az antecedent hiányos szegmentuma.

2.19. Szintaktikai helyzetük alapján a szegmentumok feloszthatók elsődlegesekre vagy *primerekre* (se 1), másodlagosakra vagy *szekunderekre* (se 2). (A primer és szekunder értelmezésnek semmilyen kapcsolata sincs a K K elemeinek lineáris egymásutánosságával.)

2.20. A szegmentumok szintaktikai helyzetét általában az *alany* határozza meg. Ebből a szempontból három alapeset lehetséges:

1. Ha a dúc csak egy, az alany funkciójában szereplő elemet tartalmaz, akkor ez az elsődleges, primer szegmentum; az összes többi másodlagos.

Твой приход	заставил	его уйти
se 1	kauzatív kopula	• se 2

2. Ha a dúc két vagy több, az alany funkcióját betöltő szegmentumot tartalmaz (vagyis alárendelt alanyi mellékmondatral van dolgunk), akkor a főmondatot képviselő szegmentum lesz a primer szegmentum.

Мы вернулись	так как	начался дождь
se 1	kauzatív kopula	se 2
Начался дождь	поэтому	мы вернулись
se 1	kauzatív kopula	se 2

3. Ha egy szegmentum nem tartalmaz az alany szerepét betöltő csatlakozási pontot, akkor az a szegmentum lesz a primer szegmentum, amely

szintaktikailag közelebb van a mondat alanyához. („Szintaktikai távolság” alatt a két alkotóelem — részegység — közti távolságot értjük.)

2.21. Ebben az esetben két variáció lehetséges:

1. A K K szintaktikailag teljes, konkrét, egész, befejezett közlést tartalmaz. A kauzatív kopula itt az alany szerepet tölti be.

Причина нашего отъезда заключалась в болезни брата.

Itt nyilvánvalóvá válik a szegmentumok határozott potenciális differenciáltsága; a нашего отъезда szegmentum az alanytól egy egységnyi „szintaktikai távolságra” van, ezért primer szegmentum; a болезни брата szegmentum két egységnyire van az alanytól, ezért szekunder szegmentum.

А причина заключалась főnévi, bővített kopula.

2. Ha a K K nem teljes, hiányos (csak a közlés, a mondat egy bizonyos részét tartalmazza), a szegmentumok pozicionális differenciáltsága teljesen határozatlan, függetlenül attól, hogy a kauzatív kopula az alany szerepét tölti-e be vagy sem.

А) Приказ командира об отступлении войск был очень своевременным.

Б) Он передал приказ командира об отступлении войск.

A K K mindkét példájában (приказ командира об отступлении войск) szintaktikailag nem teljes szegmentummal állunk szemben (командира, отступлении войск), amelyek egyenlő „szintaktikai távolságra” esnek az alanytól; első esetben egy egységnyi, második esetben három egységnyi ez a távolság. Ilyenformán a szintaktikailag nem teljes K K-ban a szegmentumok primer és szekunder volta, vagyis a K K pozicionális szintaktikai struktúrájának meghatározása, lehetetlenné válik. Ezért dolgozatunkban csak a szintaktikailag teljes K K-kal foglalkozunk.

2.22. A szintaktikailag teljes K K-ban a primer és szekunder szegmentumok jelenléte feltétlenül szükséges a kopula szöveggörnyezetének biztosítása érdekében.

E két alapszegmentumon kívül a K K egy harmadik — fakultatív — szegmentumot is tartalmazhat. A fakultatív szegmentum nem tartozik a kopula alapvető szöveggörnyezetéhez, ezért jelenléte a K K-ban nem feltétlenül szükséges. Pl.: (Своим криком) он пенял меня; (Доказав свою правоту), он заставил его извиниться.



2.23. A fakultatív szegmentumok (sokkal nagyobb mértékben, mint az alapvető szegmentumok) hajlamosak ún. *pozicionális cserére*. Az ilyen csere egyáltalán nem befolyásolja a két alapvető szegmentum szintaktikai funkcióját. Inverzió ebben az esetben nem lehetséges. Он испугал меня своим криком; Он заставил его извиниться, доказав свою правоту.

2.24. Most nézzük meg az imént tárgyalt szegmentumok pozicionális típusainak a *szemantikai típusaikhoz való viszonyát*.

A se 1 antecedentben a kauzatív kopula mindig *következményt* jelöl. Ebben a típusú K K-ban inverzió nem lehetséges. (Мы заставили их вернуться.)

A se 1 konzekvensben a kauzatív kopula mindig *okjelölő*. A K K-nak ebben a típusában inverzió lehetséges. (Они вернулись из-за дождя.)

2.25. A következőkben vizsgáljuk meg a teljes szegmentumok szintaktikai típusait. Lehetnek:

1. közvetlenek,
2. közvetettek (közvetítettek).

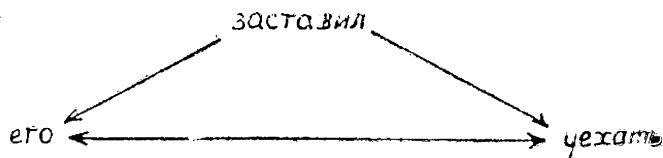
*Közvetlen az a szintaktikai viszony, amely két dúc között jön létre egy harmadik nélkül.* Ennek a viszonynak az alábbi két típusa ismeretes: A) *szubjektív* (S)<sup>11</sup> – брат приехал; B) *attributív* (a) – приезд брата.

Bármely attributív viszonyt jelölő szegmentumot ugyanannak a K K-nak a keretében felcserélhetjük egy nem teljes szegmentummal [jele: (X)]: Его крик испугал меня – Он испугал меня; Мы вернулись из-за болезни брата – Мы вернулись из-за брата. Nem minden attributív szegmentumot lehet azonban felcserélni nem teljes, hiányos szegmentummal. (Он добился моего согласия: a hiányos se 1-t nem cserélhetjük fel attributív szegmentummal.)

Az „X” jel a következő csoportosítások során csak olyan hiányos szegmentumokat jelöl, amelyek felcserélhetők attributív szegmentummal. Ezek az attributív szegmentumok *funkcionális párjai* lesznek. Így a Его крик испугал меня és a Он испугал меня se 1-je funkcionális értelemben azonos típushoz tartozik.

Hiányos szegmentum szerepében gyakran találhatunk mellékmondat-tal bővített névmást is: То, что вы опоздали, рассердило его; Он рассердился из-за того, что мы опоздали; Его болезнь была причиной того, что мы вернулись. Az adott típusú hiányos szegmentumok ugyanazon K K-n belül felcserélhetők attributív szegmentummal: Наше опоздание рассердило его. Его болезнь была причиной нашего возвращения и т. д.

A *közvetített* vagy *közvetett* szintaktikai viszony két dúc között jön létre egy harmadik közvetítésével. Így a Я заставил его уехать K K se 2-ben a его és az уехать dúcok közti viszony *közvetített*; a *közvetítő* szerepét a harmadik dúc, a kopula (заставил) látja el:



Ezt a közvetített viszonyt *nexus*nak is nevezhetjük (n)<sup>12</sup>.

2.26. A *nexus-szegmentumok* a következőképpen oszthatók fel:

a) *nexus verbalis* (nv): pl.: Он заставил меня уйти. (K K se 2)

b) *nexus nominalis* (nn): Его ошибка привела команду к поражению; Он довёл её до слёз и т. д.

A fenti nem szubjektív viszonyt átalakíthatjuk szubjektívvé: a → s: его плачь → он плачет; n → s: его уйти → он ушёл; команду к поражению → команда потерпела поражение; её до слёз → она в слезах.

A K K eredmény-szegmentumának szubjektív szegmentummá való átalakítása az adott K K nem kauzatív korrelánsát adja. (Vö. 2.13.)

2.27. Az orosz nyelvben 15 alapvető kauzatív típust különböztetünk meg (T<sub>1</sub>—T<sub>15</sub>).

A K K típusai	se 1	kauzatív kopula	se 2	A K K típusai	se 1	kauzatív kopula	se 2
T <sub>1</sub>	s	előjárószó	a	T <sub>9</sub>	X	s <sub>1</sub> k	s
T <sub>2</sub>	s	kötőszó	s	T <sub>10</sub>	X	s <sub>1</sub> k	a
T <sub>3</sub>	X	melléknév	a	T <sub>11</sub>	X	s <sub>1</sub> k	n
T <sub>4</sub>	a	főnév	a	T <sub>12</sub>	a	k	a
T <sub>5</sub>	X	főnév	a	T <sub>13</sub>	a	k	n
T <sub>6</sub>	X	s <sub>1</sub> ks <sub>j</sub>	X	T <sub>14</sub>	X	k	a
T <sub>7</sub>	X	s <sub>1</sub> ks <sub>j</sub>	n	T <sub>15</sub>	X	k	n
T <sub>8</sub>	a	ks <sub>j</sub>	X				

*Példák:* T<sub>1</sub>: Мы вернулись из-за болезни брата; Я знаю это благодаря его сообщению; T<sub>2</sub>: Начался дождь, поэтому мы вернулись; Мы вернулись, так как начался дождь; Пошел такой сильный дождь, что мы вернулись; Пошёл дождь, и мы вернулись. T<sub>3</sub>: Ты виноват в её смерти. T<sub>4</sub>: Твоя ошибка — причина нашего поражения. T<sub>5</sub>: Ты виновник её смерти. T<sub>6</sub>: Он подозвал меня. T<sub>7</sub>: Они избрали его секретарём; Они назвали сына Иваном. T<sub>8</sub>: Его рассказ рассмешил меня. T<sub>9</sub>: Он приказал (ей), чтобы она ушла. T<sub>10</sub>: Он разрешил наш отъезд. T<sub>11</sub>: Я разрешил ему уйти; Я попросил его о помощи. T<sub>12</sub>: Его появление вызвало всеобщий переполох. T<sub>13</sub>: Его появление вынудило нас удалиться; Его слова толкнули её на преступление. T<sub>14</sub>: Я добился его согласия. T<sub>15</sub>: Он оставил меня в покое.

Egy K V különböző típusú K K-t képezhet (ld. a T<sub>10</sub> és a T<sub>11</sub> típusokat).

2.28. A kauzatív kopula szerepét betöltő előjárósók a következők lehetnek:

1. Mindig *kauzatív* (csak kauzatív) jelentésűek:

Благодаря искусству художника потолок казался бесконечно высоким; Остальные агрегаты ввиду износа уже несколько раз менялись; Вследствие гумана пароход не вышел в море; По причине неудачной охоты наши кони не были так измучены.

2. *Nem mindig kauzatív* jelentésűek:

Он вернулся из-за дождя → Он выглянул из-за дерева; Отец Нагаша горячится из-за дочери; Она вышла замуж из покорности к матери; Из разговоров со стариком и узнал ужасную новость; За отсутствием доктора больных принимал фельдшер; Я ликвидировал свои книги за ненадобностью; Он покраснел от стыда; От этих книг в душе у меня сложилась стойкая вера в человека; Они поссорились по недоразумению; Он заболел с горя; Она меня за муку полюбила.

3. Csak *szövegkörnyezetben kauzatív* jelentésű előjárósók. (Általában statikus, dinamikus, térbeli vagy időbeli jelentésűek.):

В этом костюме плечи его казались шире; На фотографии он выглядел элегантнее; Под его тяжёлыми сапогами скрипел пол; Под солнцем меч засверкал; Он совершил этот поступок при их благосклонном молчании; При свете луны её глаза казались синими; При взгляде на неё он вздрогнул; Он сознался под напоромулик.

*Különleges esetek:*

Он у меня работает; У неё бежало молоко; Он постригся [у хорошего парикмахера]; Я шил костюм [у хорошего портного]. Ezekben a példákban az у előjáróval jelölt dúc élő agentst fejez ki.

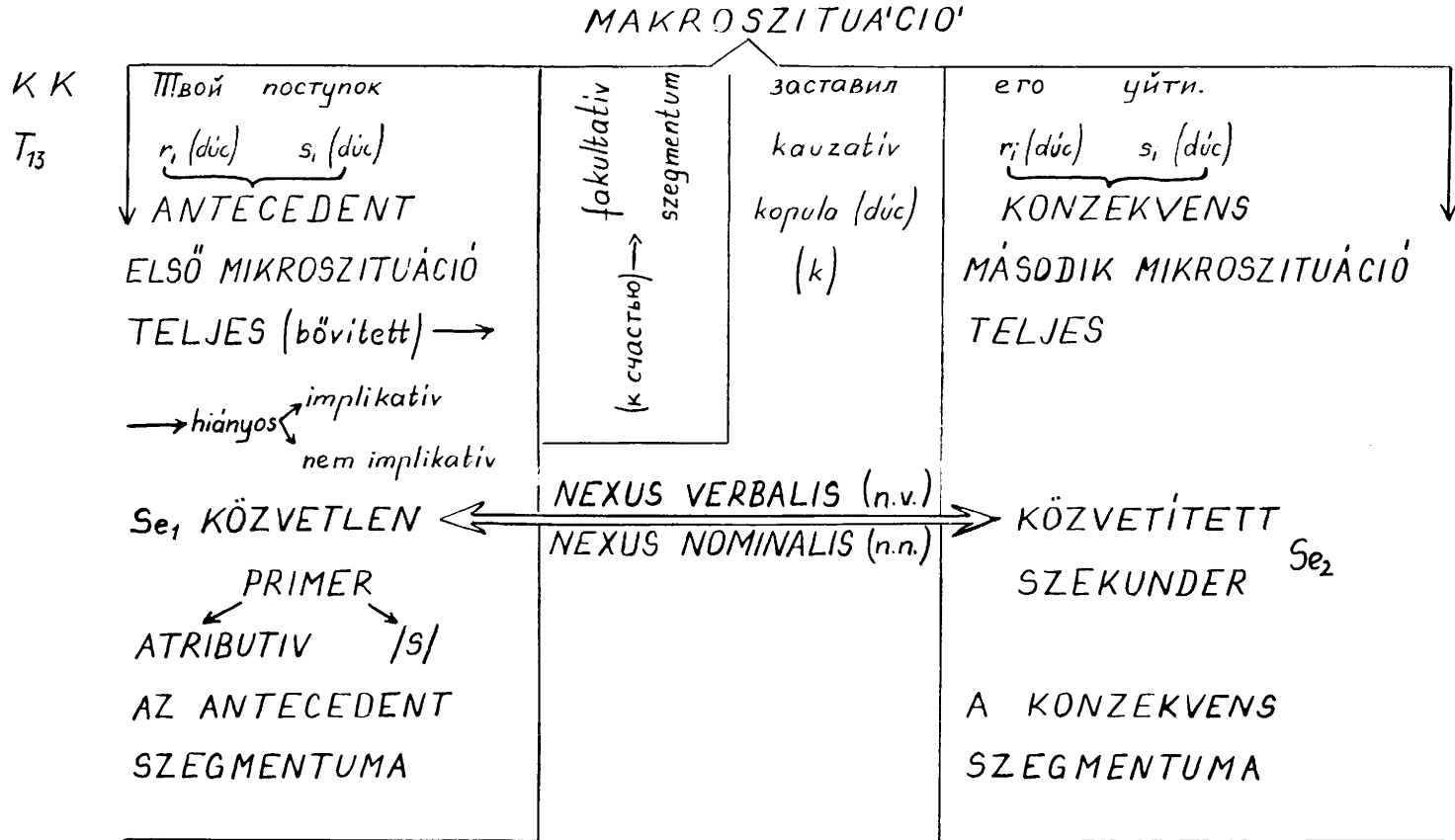
A T<sub>11</sub>-nek két válfaja lehet: A) *igei* (он приказал / её уйти) és B) *névszói se* 2. Az utóbbi esetben a főnév (előjáróval vagy anélkül) különböző esetek formájában fejezheti ki a kauzatív viszonyt. Például: Я поручил ему это дело; Я разрешил ему осмотр помещения; Я обратился к нему за советом; Он призывал рабочих к борьбе; Я попросил его о помощи; Я потребовал у него объяснений и т. д.

A T<sub>12</sub> névszói se 2 szintén kiemelkedik sokféleségével:

Я помог ему в работе; Опыт научил его осторожности; Её мольбы удерживают его от заоя; Его пример спас её от уныния; Жизнь в городе приучила его к одиночеству; Его советы предохранили её от ошибок; Он толкнул меня на этот поступок; Новые впечатления отвели от этой мысли; Его слова избавили её от сомнений; Её болезнь возложила на меня тоску; Его слова придали мне смелости; Его энергия привела нас к победе; Горе довело её

K S

Томню: он пришёл, но ты не обращал на него ни малейшего внимания.



SZEGMENTÁLIS  
/KS - k - φ/

3fac. KV -  
a) N caus. res  
b) instr. N caus.

instr. KV -  
instr. N  
caus

RES. KV - N - CAUS. RES.

**K**

NEM SZEGMENTÁLIS

okjelölő

következmény

önálló

segédszó

önálló

segédszó

jelentésű

jelentésű

N CAUS. CORR.

IGEI /KV/ névszói

előjáró

kötöző

instr.

n-instr. res.

mindig

nem mindig

csak szó-

kauzatív  
jelentésű

kauzatív  
jelentésű

vegkörnyezetben  
kauzatív  
jelentésű

до самоубийства; Твой упрёк не даёт ему покою; Малейший пустяк вызывал у него слезы; Незнание привело его к ошибке; Ваши слова вывели его из терпения; Это довело дело до скандала; Толчок привел колесо в движение.

2.29. A felsorolást, természetesen, még lehetne folytatni. Célunk azonban csupán az volt, hogy ízelítőt adjunk az orony nyelv K K-nak köréből.

Végezetül — a második fejezet összefoglalásaként — tekintsük át ismét a K K témakörébe tartozó legfontosabb terminus technikusokat. (A táblázatban nagybetűvel szedettük konkrétan az adott K K-ra vonatkozó szakkifejezéseket. Ld.: a 462, 463. oldal táblázatait!)

### III. Magyar műveltető igék fordítása orosz kauzatív konstrukciókkal

A morfológiai K V ill. a szintaktikai K K áttekintése után néhány gyakorlati tanácsot kívánunk adni a magyar morfológiai K V-k orosz szintaktikai K K-val történő fordításához.

Mivel kiindulópontunk a következőkben a magyar nyelv műveltető igéi lesznek, ezért a magyar kauzatív ill. műveltető igékkel kapcsolatban szükségesnek tartjuk megjegyezni a következőket [23].

A műveltető igék képzői többnyire *cselekvő* igén vagy ma már inproduktív tőn fordulnak elő, bár ritkábban visszaható képzős igékhez is hozzájárulhatnak. Csoportjai:

- a) *igazi műveltető igék*: ás-at, ugr-at, fest-et, ír-at, sejt-et stb.;
- b) *tökéletlen műveltető igék*: biz-tat, pihen-tet, gyönyörköd-tet stb.;
- c) *álműveltető igék*: hibáz-tat, származ-tat stb.

A magyar nyelvben a leggyakoribb -at, -et; -tat, -tet kauzatív képző mellett használatosak más tökéletlen műveltető és álműveltető igék képzésére alkalmas képzők is; pl.: -aszt, -eszt: ugr-aszt, megjij-eszt stb.; -ít: csillap-ít, gyarap-ít stb.; -t: csökken-t, libben-t, tenyész-t stb.; -al, -el; -lal, -lel: forr-al, nev-el, hiz-lal stb.

A mi szempontunkból ezek az igék kevésbé jelentősek, ti. műveltető funkciójuk már kiveszőben, elavulóban van, új alakot ritkán képeznek. Szótárunkban azonban néhány ilyen ige is helyet kapott. Oroszra legtöbbször egyszerű *igével* fordítjuk.

A magyar műveltető igék oroszra fordítása a következőképpen történhet:

1. segédigék felhasználásával, 2. lexikailag, szintaktikai úton, 3. önálló igével + főnév ragozott alakjával, 4. a с/делать vagy egyéb igével + alárendelt mellékmonddal, 5. körülírással, 6. a magyar nyelv szempontjából orosz szuppletivizmusokkal, 7. -ся és -ся nélküli igékkel, 8. diakron szempontból műveltető igékkel stb. (Itt is megjegyezzük, hogy felsorolásunkban, a példák összeállításakor nem törekedtünk teljességre.)

## 1. Segédigék (kopulák)

### A) Valódi segédigék

a) *Tiltást kifejezők*: запрещать/запретить; Директор не запрещал нам ходить по улице после 7 вечера. Az igazgató nem *tiltatta* (= *tiltotta*) meg, hogy este 7 után az utcán legyünk.

b) *Parancsot kifejezők*: велеть, приказывать/приказать, принуждать/принудить; Учитель велит мальчику отвечать на вопрос. A tanár a (feltett) kérdésre *felelteti* a tanulót.

c) *Engedményt kifejezők*: разрешать/разрешить, позволять/позволить, распорядиться/распорядиться; Руководство распорядилось выполнить план досрочно. A vezetőség határidőre *teljesítette* a tervet.

d) *Neutrális jelentésűek*: заставлять/заставить, заставить долго размышлять — gondolkodásra késztet, elgondolkodtat; не заставляйте просить себя — *ne kéresse magát*.

### B) Asegédigék (az okozás kisebb intenzitását közvetve jelölik):

заказывать/заказать, приглашать/пригласить, вызывать/вызвать, давать/дать, возбуждать/возбудить, просить/попросить; Мы попросили Степала отправить заказное письмо. Istvánnal ajánlott levelet *küldettünk*.

### 2. Lexikailag, szintaktikai úton (смысловой каузатив):

Он принёс мне хлеба. — Kenyeret hozott = Kenyeret *hozattam*. (A szövegkörnyezet utal rá: Я попросил его зайти в магазин. Он принёс мне хлеба.) Каменщик построил ему этот дом. — A kőműves építette neki a házat = Kőművessel *építette* a házat.

3. *Önálló ige + a főnév ragozott alakja*: учить у кого-л — tanítat; воспитывать у кого-л — neveltet; принимать экзамен — vizsgáztat; подвергать тленю — elenyészt; держать под арестом — őriztet; заморить голодом — éheztet; держать впроголодь — éheztet (önálló ige + határozószó) stb.

4. *c/делать vagy egyéb ige + alárendelt mellékmondat*: Я сделал ему всё, чтобы он забыл горе. — Mindent megtettem, hogy elfelejtsem vele a bánatát.

5. *Körülírás*: работает не сам, а за него (по его приказанию) кто-то другой — dolgoztat; (письмо) пишет не сам, а для него пишет кто-то другой — (levelet) írat.

6. *A magyar nyelv szempontjából orosz szuppletivizmusok*: спускаться/спуститься — leszáll > ссаживать/ссадить — leszállít; ладать/ласть — bukik > опрокидывать/опрокинуть — buktat; есть/съесть — eszik > кармливать/кормить — etet stb.

(A magyarban ezek az igék mind ál- és tökéletlen műveltetők.)

7. -ся és -ся nélküli igék: купаться/выкупаться — fürdik > купать/выкупать — fürdet; торопиться/поторопиться — igyekszik > торопить/поторопить — sürget, sietet; радоваться/обрадоваться — örül > радовать/обрадовать — megörvendeztet stb.

8. *Diakron szempontból műveltető igék* (ma már improduktív csoport): (стоять — áll) стаивать — állít; (кипеть — forr) кипящий/вскипятивший — forral; (пить — iszik) поить — itat; (молодеть/помолодеть — fiatalodik) молодить — fiatalít stb.

Végül néhány magyar K V orosz fordítását adjuk meg. Itt is lehetetlen teljességre törekednünk, hiszen a segédigék legnagyobb részével ki lehet fejezni egy adott magyar K V jelentését K K formájában. Ezért egy-egy magyar K V orosz fordításának sokfélesége miatt előfordulhat, hogy a szótár részben nem jelöltük egyértelműen kategorikusan az egyes csoportokat. (Fedések, csoportelmosódások lehetségesek. Így, például, a 6. csoportban említett опрокидывать/опрокинуть а -ся -s alakjához viszonyítva a 7. csoporthoz is tartozik stb.)

ADAT (давать/дать — ad) 1. заставить, велеть, просить дать 1. A, b, d  
2. дать через посредство кого-л. 5.

AGGASZT (тревожиться/встревожиться — nyugtalankodik, aggódik) тревожить/встревожить 7.

ÁLLÍT (стоять — áll) стаивать 8.

ALTAT ld. ELALTAT

BEBOCSÁTTAT (пропускать/пропустить — beenged, bebocsát) велеть, приказать, просить пропустить 1. A, b, d; дать разрешение пропустить 1. B  
заставить кого-л. пропустить 1. A, d

BECSUKAT (ablakot) (закрывать/закрыть — becsuk) приказать, просить, велеть закрыть окно 1. A, b, B

BEFEKETÍT (чернеть — feketedik) чернить 8.

BEHOZAT ld. HOZAT

BEMUTAT (представляться/представиться — bemutatkozik) представлять/представить 7.

BESZÉLTET (говорить/сказать — beszél) 1. заставить, велеть говорить 1. A, b, B; 2. говорить через кого-л. 5.

BUKTAT (падать — bukik) опрокидывать/опрокинуть — 6.

CSEPEGTET ld. ELCSEPEGTET

CSILLOGTAT (блестеть — csillog) давать блеск 1. B;

szellemességét csillogtatja — блестеть остроумием 3;

szónoki tehetségét csillogtatja — блистать красноречием 3.



**CSINÁLTAT** (делать/сделать; исправлять/исправить — csinál)

дать исправить; Я хотел дать исправить очки — Meg akartam csináltatni a szemüvegemet 1, B

**CSODÁLKOZTAT** (удивляться/удивиться — csodálkozik) удивлять/удивить 7.

**DOLGOZTAT** (работать — dolgozik) 1. заставить работать; Когда-то помещик заставлял работать женщин от зари до зари. 1., A, d.; 2. работать не сам, а за него или по его приказанию кто-то другой 5.; 3. jó szabónál dolgoztat — одеваться у хорошего портного 3.; melyik szabónál dolgoztatsz? — у какого портного ты шьёшь? 3.; кто тебе шьёт? 2.

**ÉGET** (сжигать/сжечь — éget) заставить сжечь 1., A, d.; просить заставить сжечь 1., B.; 1., A, d.; велеть сжечь 1., A, b

**ÉHEZTET** (голодать — éhezik) морить/заморить голодом 3.; держать впроголодь 3.

**ELADAT** (продавать/продать — elad) продавать/продать через кого-л. (другим) 5.

**ELALTAT** (засыпать/заснуть — elalszik) усыпать/усыпить 8.;

elaltatja a gyereket усыпить ребёнка; (éterrel) усыпить кого-л. эфиром; (éberségét) усыпить бдительность; заглушить совесть, войти в компромисс с совестью 3.; (dúdolva) убаюкивать/убаюкать 6.

**CSEPEGTET** (капать — csepeg) капать 2.; израсходовать по каплям 5.

**ELENYÉSZT** (истлевать — пронадать — elenyészik) подвергать тленю 3.

**ELKOPTAT** (hordásban) изнашивать/износить; занашивать/заносить; снашивать/сносить; донашивать/доносить; обивать/обить; затаскивать/затаскивать; (pl. cipőt) драть, *biz.* ишаркать; (teljesen) пронашивать/проносить; износить что-л. в лоск, (dörzsöléssel) вытирать/вытереть; протирать/протереть; (teljesen) истирать/истереть; (ceruzát) иписывать/иписать; (sok játékkal) зангривать/занграть; *biz.* elkoptatja a cipője sarkát — ишаркать подметки; elkoptatja a ruhája ujját — обивать рукава; elkoptatja a törlőgumit — истирать/истереть резинку 7.

**ELHALLGATTAT** (молчать — hallgat) принудить кого-л. к молчанию; ты почему принуждаешь остальных к молчанию 3.; заставить кого-л. замолчать; велеть, приказать, просить (за)молчать 1., A, b, d, B

**ELSZOMORÍT** (огорчаться/огорчиться — elszomorodik) огорчать/огорчить 7.

**ÉLTET** (vezért) (жить — él) заставить здравствовать (вождя)

**EMLÉKEZTET** (помянуть/помнить — emlékszik) напоминать/напомнить о ком-л., что-л.; заставить кого-л. вспомнить 1., A, d. Письмо напомнило прошлое — A levél a múltra emlékeztetett.

- ENYHÍT (облегчаться/облегчиться; смягчаться/смягчиться — enyhül) облегчать/облегчить; ослабевать/ослабеть; смягчать/смядчить 7.
- ÉRLEL (созревать/созреть — érik) дать созреть; вызывать созревание 1., B
- ETET (есть — enni) кормить 6.; дать есть 1., B
- FAGYASZT (замерзать/замёрзнуть — fagy) замораживать/заморозить 8.; дать замёрзнуть, застыть 1., B
- FEKTET (лежать — fekszik) укладывать/уложить; Мать укладывает детей спать. — Az anya lefekteti a gyermekeket aludni. 6.
- FELELTET (отвечать/ответить — felel) заставить отвечать; И ей обидно, что эти самые ребята, молчат, скрывают озорника и тем самым заставляют её Тамару вставать и отвечать на этот трудный вопрос.  
— És ő sértve érezte magát, hogy maguk a gyerekek hallgatnak, elrejtik a bűnöst, sőt ugyanakkor őt Tamarát is arra kényszerítik, hogy felálljon és feleljen erre a nehéz kérdésre. 1., A, d (Ткр.: „megfeleltetik” Tamarát.)
- FELHÁBORÍT (возмущаться/возмутиться — felháborodottnak, megbántottnak lenni) возмущать/возмутить 7.
- FELVIDÍT (развеселяться/развеселиться — felvidul) развеселять/развеселить 7.
- FIATALÍT (молодеть/помолодеть — fiatalodik) молодить; Эта причёска молодит Елену. — Ez a frizura fiatalítja Jelenát. 8.
- FIZETTET (оплачивать/оплатить — fizet) заставить, велеть, просить оплачивать 1., A, b, d; оплачивать счёт другим; Сознательная женщина не оплачивает другим свой чёрный кофе. — Öntudatos nő nem fizeteti mással a feketekávéját. 5.
- FOGYASZT (убавляться/убавиться; уменьшаться/уменьшиться — fogy) расходовать, потреблять 6.; убавлять/убавить; уменьшать/уменьшить 7.
- FORRASZT (спайиваться/спаяться — összeforr) спайивать/спаять 7.
- FŐZET (варить/сварить — főz) просить сварить 1., B
- FÜRDET (купаться/выкупаться — fürdik) купать/выкупать 7.
- FÜTET (топить/истопить — fűt) приказать истопить 1., A, b; Скажи, чтобы истопили баню. — Fűtess be a fürdőszobába. 4.
- GYÖNYÖRKÖDTET (наслаждаться — gyönyörködik) доставлять наслаждение кому-л. 3.
- HÍGÍT (разбавляться/разбавиться — hígul) делать жидким 1., B разбавлять/разбавить 7.
- HÍMEZTET (вышивать/вышить — hímez) дать, заставить, просить вышить 1., A, b, d

HIVAT (звать/позвать — hív) вызывать/вызвать; Он вызвал врача через соседа. — A szomszédjával kihivatta az orvost.

HOZAT (приносить/принести — hoz) заказать через кого-л.; просить, велеть принести 1., A, b, B; Барин велел слуге принести завтрак. — Az úr felhozatta szolgájával a reggelijét.

HÍZLAL (тучнеть/потучнеть; толстеть/потолстеть — hízik, kövéredik) делать тучным 1., B; откармливать/откормить 6.

HIZLALTAT заставить откармливать 1., A, d

HIVAT (звать/позвать; приглашать/пригласить — hív) пригласить; велеть, заставить прийти 1., A, b, d.

Я приглашу его прийти ко мне. — Mindjárt hivatom őt.

IDEGESÍT 1. ld. AGGASZT 2. (волноваться — idegesnek, ingerültnek lenni) волновать 7.

IRAT (levelet) (писать/написать — ír) приказывать, велеть, просить писать заставить писать 1. A, b, d; письмо пишет не сам, а вместо него пишет кто-то другой 5.; Директор велит секретарю написать письмо. — Az igazgató megiratja titkárával a levelet. Директор заставляет писать письмо родителям. — Az igazgató levelet irat a szülőknek.

ITAT (пить — iszik) поить/напоить 8.; давать пить 1., B; угощать чем-н. алкогольным 3.

KÉRDEZTET (спрашивать/спросить — kérdez) заставить спросить 1., A, d велеть ставить вопросы 1., A, b.; Во время урока учитель велел ученикам ставить вопросы к тексту. — Óra alatt a tanár a tanulókkal az olvasmányra kérdeztetett.

KIDERÍT (выясняться/выясниться — kiderül) выяснять/выяснить 7.; делать ясным 1., B

KIDOLGOZTAT (разрабатывать/разработать — kidolgoz) заставить, велеть, приказывать, просить разрабатывать 1., A, b, d, B; Партия заставляет специалистов разрабатывать пятилетний план. — A párt szakembereivel kidolgoztatja az ötéves tervet.

KIÉNEZTET ld. ÉNEZTET

KIHIVAT ld. HIVAT

KÍNOZTAT (томиться — kínlódik) томить кого-л. голодом или жаждой 7.; измучить до смерти 3.

KIPUSZTÍT ld. KIIRT

KISZOLGÁLTAT 1. átv. (valakinek a hatalma alá vet) быть отданным на чей-л. произвол; находиться в чьей-л. власти 5.; заставить подчиняться власти кого-л. 1., A, d; обслуживать себя или прислуживать себе

- KITISZTÍTAT** (чистить/вычистить — kitisztít) велеть, приказать, просить вычистить; 1., A, b, B; az utcán kitisztította a cipőjét — он вычистил ботинки у чистильщика 3.; ezt a ruhát ki kellene tisztíttatni — это платье надо было бы отдать в чистку 2.
- KIVITET** (выносить/вынести — kivisz) заставить, просить, велеть вынести 1., A, b, d, B
- KÖHÖGTET** (кашлять — köhög) вызывать/вызвать кашель 1., B
- LEGELETET** (пасты — legel) пасты; Он пасет своё стадо... — Legelteti nyáját... 2.
- LESZÁLLÍT** (спускаться/спуститься — leszáll) ссаживать/ссадить 6.
- LEZÜLLESZT** (развращаться/развратиться; деморализоваться — lezüllik) развращать/развратить, деморализовать 7.
- LEUGRAT** (соскакивать/соскочить — leugrik) заставить соскочить 1., A, d
- LEÜLTET** (садиться/сесть — ül) пригласить, заставить сесть; 1., A, d, B; попросить сесть
- LEVÁLASZT** (отделяться/отделиться — leválik) отделять/отделить 7.
- LOBBANT** (вспыхнуть — lobban) воспламенять/воспламенить 6.; зажечь 2.; заставить гореть 1., A, d; воспламенить горючий состав — meggyújtja az üzemanyagot; одушевить 6. воспламенить зрителей 6.
- LOBOGTAT** (развеваться/развеваться — lobog) развевать/развеять 7.; махать чем-л.; Мальчик машет флагом. — A fiú lobogtatja a zászlót. — 3., 6.
- LOCCSANT** (наплескаться — loccsan) наплёскивать/наплескать 7.
- MAGYARÁZTAT** (объяснять/объяснить — magyaráz) дать себе объяснить 1., B; Я завтра дам себе объяснить то, что не понимаю. — Holnap elmagyaráztatom magamnak azt, amit nem értek.
- MÁSOLTAT** (списывать/списать — másol) велеть, сказать, просить, заставить списывать 1., A, b, d, B; Велите студенту списать тезисы. — Másoltassa le a hallgatókkal a téziseket.
- MEGHÖKKENT** (Поражаться/поразиться — meglepődik, meghökken) поражать/поразить 7.
- MEGÖRVENDEZTET** (радоваться/обрадоваться — megörül) радовать/обрадовать 7.
- MEGHARAGÍT** (злиться/озлиться; сердиться/рассердиться — méregbe jön, dühbe gurul) злить/озлить, сердить/рассердить 7.
- MEGIJESZT** (пугаться/испугаться — megijed) пугать/испугать 7.
- MEGNÉZET** (осматривать/осмотреть — megnéz) заставить, велеть, просить осматривать 1., A, b, d, B; Министр заставляет ревизора осматривать

каждый новый завод. — A miniszter megnézet az ellenőrrel minden új gyárat.

MEGRÉMÍT ld. MEGIJESZT

MEGSZAVAZTAT подвергать/подвергнуть голосованию; ставить/поставить вопрос на голосование; Секретарь ставит предложение на голосование. — A titkár megszavaztatja a javaslatot. 3.

MEGSZÜNTET (прекращаться/прекратиться — megszűnik) прекращать/прекратить; Революция прекратила эксплуатацию. — A forradalom megszüntette a kizsákmányolást. 7.

MEGVERET (бить/побить — üt, ver) просить, велеть, приказать побить 1., A, b, B

MENESZT (идти — megy) отправлять/отправить 6.

MOSAT (fogat) заставить (по)чистить зубы 1., A, d; стирать/выстирать mos) отдавать/отдать бельё стирать 1., B; отдать бельё в стирку 2.

NEVELTET (воспитывать/воспитать самому — nevel) воспитывать/воспитать у других 3.

NEVETET (смеяться/расеяться — nevet) смешить/насмешить — рассмешить 8.

NÖVESZT (расти/вырасти — nő) выращивать/вырастить 8.

OLVASTAT (читать — olvas) заставить, велеть, просить читать 1., A, b, d, B; Инспектор просит учителя заставить Петра прочесть письмо. — A felügyelő megkérte a tanárt, hogy olvastassa el Péterrel a levelet.

ŐRIZTET 1. (охранять/охранить — őriz) велеть охранить 1., A, b; 2. держать под арестом 3.

Pihenetet (отдыхать/отдохнуть — pihen) дать отдохнуть 1., B; предоставлять/предоставить отдых 3.; tekintetét pihenteti — останавливать взгляд (взор) на ком-л., на чём-л. 1., B; (földet) оставлять/оставить под паром 3.; (tészta) ставить/поставить 6.

RENDEZTET (приводить/привести в порядок — rendez) просить, велеть, приказывать привести в порядок 1., A, b, B

RUHÁZTAT дать одевать 1., B; велеть одевать 1., A, b; снабжать одеждой 3.

SIETTET (торопиться — siet) торопить; Он торопит меня с отъездом. — Siettetí az elutazásomat. 7.

SZÁRÍT сушить/высушить; делать сухим 1., B

SZOPTAT (сосать — szopik) дать, велеть сосать 1., A, b, B

TÁJÉKOZTAT (уведомлять/уведомить — tájékoztodik) приказать, просить

велеть уведомить 1., A, b, B; И прикажу уведомить тебя. — Majd tájékoztatni foglak.

TANÍTTAT (учить самому — tanul) дать учиться 1., B; учить не самому; Пусть они дают учиться своих детей в университете! — Taníttassák gyerekeiket az egyetemen. 2.

TEGEZTET (обращаться на „ты” — tegez) просить, заставить кого-л. обращаться на „ты” 1., A, d, B

TERMESZT ld. NÖVESZT

VÁRAKOZTAT (ждать — vár) заставить ждать 1., A, d;

VARRAT (шить/сшить — varr) отдавать/отдать в пошивку что-л. 2.; заказывать/заказать платье 1., B; одеваться у кого-л. 3.

VEZETTET (руководить — vezet) велеть, просить руководить 1., A, b, B

VIZSGÁZTAT (сдавать/сдать экзамен — vizsgázik) принимать экзамен [у студентов] 3.

A szótárrészhez forrásmunkaként az alábbi munkákat használtuk fel: [23], [24], [25], [26], [27], [28], [29], [30].

#### L Á B J E G Y Z E T E K

<sup>1</sup>Az indoeurópai nyelvek igéinek egyik alcsoportja, amikor az ige szenvedő alakjának visszaható jelentése is van. Például: *lat. lavari* — „mosdattatik”, *moveri* — „mozgattatik”, *purgari* — „tisztítottatik” *exerceri* — „gyakoroltatik” stb.

<sup>2</sup>Az igében rejlő ún. „lehetőségérték” nevezik így, amely lehetővé teszi, hogy egy bizonyos szintaktikai formát létrehozzon. (Lényegében az alany és a tárgy számát ill. meglétét jelöli egy adott mondatban. Vö. még *syntactical implication*, *connotational value*.)

<sup>3</sup>A latin *res* — tárgy szóból: *r*; a latin *status* — állapot szóból: *s*.

<sup>4</sup>*k*: *lat. causa* (ok). Az orosz *c* („s”) miatt, az esetleges keverés elkerülésére: *k*.

<sup>5</sup>*Antecedent* (ang.) — a megnyilatkozás, a beszéd „előző” egysége (szó, szerkezet, mondat), amellyel kapcsolatban (viszonyban) állnak a kijelentés további részei, tagjai. Pl.: Человек, которого я видел вчера. [22].

<sup>6</sup>*Konzekvens* — a megnyilatkozás „további”, „következő” része.

<sup>7</sup>Az beszéd folyamatából, az elhangzott alkotóelemek viszonyából logikusan következő K K-ről van szó. A *se* rövidítés az angol *segmentation* szóból.

<sup>8</sup>A latin *copula* és *resultativum* szavakból.

<sup>9</sup>A latin *instrumentum* szóból.

<sup>10</sup>A latin *factor* szóból.

<sup>11</sup>Az itt következő rövidítések egyúttal a 15 alapvető K K-t tartalmazó táblázatunkhoz is eligazítást nyújtanak. Ld. később!

<sup>12</sup>Eredetileg két predikatív viszonyt alkotó szónak mint alanynak és állítmánynak a kapcsolata. (Я нашел клетку пустой — клетка была в это время пустая). Itt a közvetített viszonyt tárgyaló szövegrészek alapján értelmezendő [22].

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Leitfaden f. d. Unterricht in d. Magy. Spr. Wien, 1858. 64.
- [2] А. Мейе: Общеславянский язык. М., 1961.
- [3] Franz Miklosich: Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, IV. Band. Syntax. Heidelberg, 1926.
- [4] R. Trautmann: Kurzgefasste russische Grammatik, Leipzig, 1948.
- [5] v. Marnitz/Häusler: Russische Grammatik, Halle (Saale), 1958.
- [6] H. Bräuer: Der Akzent beim russischen Verbum. Russischunterricht, 1949. 2—3—4.
- [7] И. С. Кузнецов: Историческая грамматика русского языка. М. 1953.
- [8] Szabó Miklós: Az orosz nyelv tankönyve. 1953. 318.
- [9] Грамматика русского языка; ч. первая, стр. 213—224 (АН СССР). М. 1954.
- [10] Е. М. Галкина — Федорук, К. В. Горшкова — Н. М. Шанский: Современный русский язык. Морфология. Изд-е 2-ое, исправл., „Просвещение”, М. 1958.
- [11] B. Delbrück: Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen, I—II., Strassburg, 1893—97.
- [12] Kuryłowicz: L' apophonie en indo-européen. Wrocław, 1956. 86—94.
- [13] Kuryłowicz: The Inflectional Categories of Indo-European. Heidelberg 1964. 88.
- [14] V. Žirmunski: Der grammatische Ablauf im Germanischen Symbolae grammaticae in honorem Georgii Kuryłowicz. Wrocław — Warszawa — Kraków 1956. 383—392.
- [15] L. Sadnik und R. Aitzetmüller: Handwörterbuch zu den altkirchen-slavischen Texten. The Hague, 1955.
- [16] A. Vaillant: Grammaire comparée des langues slaves III/2. 413—432.
- [17] F. Sławski: Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków 1952.
- [18] R. Trautmann: Baltisch-slavisches Wörterbuch. Göttingen 1923.
- [19] M. Vasmer: Russisches etymologisches Wörterbuch I—III. Heidelberg 1953—58.
- [20] А. М. Пешковский: Русский синтаксис в научном освещении. М. 1955. 130—141.
- [21] У. Р. Эшби: Введение в кибернетику. М., 1959. 44.
- [22] О. С. Ахманова: Словарь лингвистических терминов. Изд-во „Советская Энциклопедия”. М., 1969. 48., 259.
- [23] A mai magyar nyelv rendszere I. (Tompai József szerkesztésében.) Akadémiai Kiadó, Bp. 1961. 355—357.
- [24] Hadrovics László — Gáldi László: Orosz—magyar szótár I—II. Akadémiai Kiadó, Bp. 1968.
- [25] Hadrovics László—Gáldi László: Magyar—orosz szótár I—II. Akadémiai Kiadó, Bp. 1969.
- [26] С. И. Ожегов: Словарь русского языка. Изд-е 8-ое. Изд-во „Советская Энциклопедия”. М., 1970.
- [27] Л. Дежё — А. А. Мокань — В. С. Храковский: Каузативы, антикаузативы и связанные с ним синтаксические конструкции в венгерском языке. В сб. „Типология каузативных конструкций”. „Морфологический каузатив”. Изд-во „Наука”, Л-д 1969. 115—130.
- [28] В. П. Неделеяков: Заметки об универсалиях. В сб. „Труды Самаркандского Государственного Университета имени Алишера Навои. Новая серия, вып. 169. Вопросы филологической науки. Самарканд 1969. 20—32.
- [29] Dr. Bihari József: Az orosz nyelv eszközei a kauzatív igei kapcsolatok kifejezésére. Az Egri Pedagógiai Főiskola Füzetei 124. Eger, 1959. 79—92.
- [30] А. Лавров: Почему её не любят? (Pethő Zsigmond—Rakoncás Pál: Orosz beszédgyakorlatok II. évf. Tankönyvkiadó. Budapest 1970. 68.)

Kéziratunk legépeltetése után jutott birtokunkba *Mihalíkné Petuhova Tatyjana* nagyszerű cikke a műveltető igékről (Способы передачи венгерских каузативных глаголов на русский язык. (Методический сб. для преподавателей русск. языка. — Общество Венгеро—Советской Дружбы, 1971. 1.)

A magyar műveltető igék oroszra való fordítása tekintetében véleménye sok pontban egyezik a mi nézetünkkel. Ő is elfogadja a hagyományos osztályozást: igazi, tökéletlen és álműveltető igéket különböztet meg a magyar nyelvben, és kiváló példákkal

illusztrálja azokat a nehézségeket, amelyeket az egyes csoportokba tartozó igék oroszra való helyes fordításai vonnak maguk után. Szerinte az *igazi kauzativák első csoportjába* tartozó műveltető igéket (*mosat, irat, ásat, koptat* stb.) vagy két igével, vagy megmerevedett szó szerkezettel (frazeologizmussal), és ritkábban egyszerű tárgy-as igével fordítjuk oroszra. Mivel azonban a műveltető igék orosz fordításánál leggyakrabban igénybe vett *заставлять* igének az oroszban sajátos szemantikai színezete van (kényszerrel fejez ki annak a részéről, aki a cselekvés ösztönzője és a cselekvést végrehajtó személy alárendelt állapotára utal), nagyon gyakran eltorzul a fordítás vagy legalábbis kiegészítő lexikai árnyalat járul hozzá az oroszban (Vö. e mondat fordítását: *Аз elbérli a ruháját a háziasszonnyal mosatta.*) Ha a *заставлять* igét használjuk, félreértésre adunk alkalmat, mivel a háziasszony nem azért mossa ki az albérlő ruháját, mintha utóbbi őt erre kényszeríthetné. A mondat helyes fordítása csakis ez lehet: *Квартирант отдавал белье в стирку своей хозяйке.*

A *második csoportba* Petuhova szerint olyan műveltető igék tartoznak, amelyekben az jut kifejezésre, hogy a cselekvést végrehajtó alany előidézője, oka vagy eszköze a végbemenő cselekvésnek. Ez igék töve lehet tárgyas és tárgyatlan is. Az oroszban rendszerint olyan ekvivalens tárgyas igék felelnek meg nekik, amelyekben a cselekvést végrehajtó alany cselekvése teljességgel a közvetlen tárgyra irányul. Az esetek többségében az effajta igéknek visszaható párjuk van az oroszban: *смеяться — смеяться, веселить — веселиться, развлекать — развлекаться, посадить — садиться, ознакомить — ознакомиться.* Ebbe a csoportba tartoznak azok az igék is, amelyeknek az oroszban nincsen visszaható párja, de teljes mértékben a magyar műveltetők ekvivalensei. Vegyük pl. az egy gyökszótagból álló igék csoportját, amelyeknek a következő variánsaik vannak a magyarban: *sz-v* vagy *sz-d-v*:

<i>etet</i>	— накормить	(eszik, evés)
<i>itat</i>	— напоить	(iszik, ivás)
<i>fektet</i>	— укладывать спать	(fekszik, fekvés)

Végül az *igazi műveltetők harmadik csoportjába* tartozó igéket, amelyekben a cselekvés oka csak elmosódottan jut kifejezésre és amelyek csupán valamely cselekvésre való irányultságot jelölnek, szintén cselekvő tárgyas igékkel fordítjuk oroszra. Ezeknek az igéknek a fordítása általában nem okoz nehézséget: *függeszt* — *вешать, повесить, koptat* — *износить* stb. Kissé bonyolítja azonban a fordítást az a körülmény, hogy távolról sincs az ide tartozó magyar műveltető igék mindegyikének teljes értékű ekvivalens alakjuk az oroszban. Ilyenkor különböző szó szerkezeteket kell igénybe vennünk. (Vö. „...megsétáltatta új toaletjét”; éheztet; agyon-dolgoztat stb.)

A magyar műveltető igéknek frazeológiai szerkezetekkel való fordítása, az *igazi műveltetők* esetében, gyakran sok problémát von maga után. Különösen nagy nehézséget gördít a fordítás elé, mint már említettük, a *заставлять* használata, amikor a társadalmi ranglétrán magasabban álló személyekről és azok alárendeltjeiről van szó. Ezzel kapcsolatban Petuhova ismét nagyszerű példára hivatkozik. A titkár *aláírhatja* főnökével az iratokat. Ez esetben a *заставлять* használata azt jelentené, mintha a titkár volna a főnök felettese és így, kényszeríthetné az iratok aláírására. A valóságban azonban ez nem így van. Éppen ezért a helyes fordítás csakis ez lehet: *Секретарь относит (дает) на подпись бумаги начальнику.*

Azok az igék, amelyekből az ún. *tökéletlen műveltetőket* képezzük a magyarban, vagy egy bizonyos állapotban levést fejeznek ki:

bízik — надеяться, доверять ...  
gyönyörködik — наслаждаться чем-либо,

vagy ez állapoton belül bizonyos változások kifejezői:

foszlik — изнашиваться, осыпаться  
oszlik — делиться, распадаться  
érik — созреть



Ennek megfelelően a kauzatív képzések egy része azt jelöli, hogy a cselekvést végrehajtó alany (a szubjektum) oka vagy eszköze annak, hogy valaki vagy valami ilyen vagy olyan állapotban van:

bízтat — уговаривать, поощрять, обнадёживать

gyönyörködtet — доставлять наслаждение, удовольствие,

azaz előidézi, oka annak, hogy valaki a biztatás vagy gyönyörködtetés állapotába került.

A kauzatív igék másik része azt fejezi ki, hogy a szubjektum előidézi, oka vagy eszköze annak, hogy magán az állapoton belül állott be valamilyen folyamat: foszlat, ozslat, érlel.

Az e csoportba tartozó igék *orosz megfelelőit* két részre oszthatjuk. Az *első csoport* tárgyias igékből áll, amelyek többé-kevésbé pontosan visszatükrözik a kauzatív ige magyar jelentését. Mindezek az igék, mint mondtuk, tárgyias igék és az általuk jelölt cselekvés egy másik tárgyra irányul. Fordításuk többnyire egyszerű, könnyű. Pl.:

altat — усыплять, наркотизировать

bízтat — уговаривать, поощрять, обнадёживать, одобрять, подбадривать stb.

Az orosz megfelelők változatainak csak a stílusértékük különböző.

Az orosz ekvivalensek *másik része* már bonyolultabb mind összetételük, mind fordításuk szempontjából, mivel ez esetben a magyar kauzatív igéknek orosz frazeológiai kapcsolatok és szerkezetek felelnek meg. Az effajta igék fordítását még az is bonyolítja, hogy a szótárban távolról sem lehet mindig megtalálni a megfelelő orosz ekvivalenst. Még bonyolultabb a helyzet a *második csoportba* tartozó igék esetén, amelyek azt fejezik ki, hogy a szubjektum oka vagy eszköze annak, hogy magán az állapoton belül bekövetkezett a változások folyamata. (Vö.: A nap melege érleli a gabonát; régóta érleli magában ezt a gondolatot.) Petuhova szerint a magyar akadémiai szótárral szemben — ahonnan a példák valók — az utóbbi mondat helyesebb fordítása így hangzik: Эту мысль он уже давно вынашивает.

Az *álműveltető* igékkel Petuhova egyáltalán nem foglalkozik, mivel azok kauzativitása már a magyarban is csak tisztán formális. Oroszra rendszerint tárgyias igékkel fordítandók. (B. J.)

## ЙОЖЕФ БИХАРИ—АТТИЛА ШАЛГА

### О проблематике каузативности в русском языке (Обзор в диахроническом и синхроническом плане)

#### РЕЗЮМЕ

В работе подробно рассматривается проблема каузативности и прослеживаются средства выражения каузативных значений.

Цель статьи — способствовать осознанию того, что средства русского языка для выражения каузативности глаголов при сравнении со средствами выражения каузативности глаголов финно-угорских языков часто не равноценны, но и в то же время не скуднее других языков. Напротив, авторы на ряде примеров доказывают, что употреблением вспомогательных глаголов и других грамматических средств, с точки зрения модальности, они часто многообразнее, чем каузативные глаголы и конструкции других языков.

В современном русском языке отсутствуют активные собственно-каузативные глаголы. В связи с этим закономерно стремление авторов изложить (пока еще без обобщающих выводов) свои наблюдения над системно существующими в русском языке средствами выражения каузативности.

До сих пор исследование каузативности в русском языке ограничивалось одноплановым синхроническим или диахроническим описанием без установления соотношения с данными других языков. В предлагаемой работе предпринята попытка дать

сопоставительную характеристику способов выражения каузативных значений в синхроническом и диахроническом планах.

В статье нашли отражение научные труды, посвященные каузативности, и наряду с уже известными сведениями и фактами предложены отчасти новые примеры, собранные и проанализированные авторами.

Работу можно разбить на три части:

### I. Обзор русско-славянских глаголов в диахроническом плане.

В рамках этой главы рассматриваются каузативные глаголы и некоторых других индоевропейских языков. После трансформационного определения морфологической каузативности следует описание ее четырех подтипов (степеней):

1. *первично-каузативный подтип*. Сюда относятся интранзитивные глаголы с „однополевой“ монвалентией (при которых возможно только подлежащее), способные преобразоваться в „двухполевые“ каузативные глаголы, в дивалентцию (где возможны и подлежащее и прямое дополнение).

См. *богатети* > *богатити*;

2. *вторично-каузативный подтип* составляют все производные деноминальные формы: *слабъ* > *о-слабити*;

3. *троично-каузативный подтип*. К этому подтипу принадлежат интранзитивные деноминальные глаголы типа *-ěti/-ěje*, дополненные соответствующим рефлексивным панданом *-iti se*, свойственным деноминальной каузативности типа *-iti*, напр.: *оженити se* > *оженити*.

4. *Четверично-каузативный подтип* является синтаксически контекстуальным. См. „Я заставил его уйти“.

### II. Каузативные конструкции (КК) и выражение их в современном русском языке.

В этой главе подробно анализируются отношения причины и следствия, в которых, по мнению авторов, также находит выражение каузативность. Рассматриваются основные элементы отношений причины и следствия: последовательность, antecedентность, связка, сегмент, узел, микроситуация, макроситуация и т. д.

### III. Перевод венгерских каузативных глаголов русскими каузативными конструкциями (КК).

В главе содержатся рекомендации и словарь для перевода венгерских каузативных глаголов на русский язык. На основе собранного и изученного материала авторы устанавливают следующие способы передачи каузативных значений в русском языке:

1. использование вспомогательных глаголов;

2. лексико-синтаксический способ;

3. употребление самостоятельного глагола с формой косвенного падежа имени существительного;

4. употребление глагола *с/делать* или другого глагола с зависящим от него придаточным предложением;

5. перифрастический способ или фразеологизм;

6. использование супплетивных форм (с точки зрения венгерского языка);

7. употребление соотносительных глаголов: без *-ся* и с *-ся*;

8. употребление глаголов, каузативных с точки зрения диахронии.

## KAUSATIVE VERBEN UND BEZIEHUNGEN IN DER RUSSISCHEN SPRACHE

*Dr. Bihari József—Salga Attila*

Die Verfasser behandeln in ihrer Arbeit die Problematik des russischen Kausativs und deren Ausdrucksmöglichkeiten.

Das Ziel der Arbeit ist darüber zu berichten, dass die Ausdrucksmittel des Kausativs in der russischen Sprache oft nicht eindeutig sind gegenüber zu den Aus-

drucksmitteln des Kausativs anderer, z. B. der finnisch-ungarischen Sprachen, doch auf keinen Fall sind diese Ausdrucksmöglichkeiten ärmer, als die von anderen Sprachen. Die Verfasser beweisen es mit Beispielen, dass diese mit Hilfe von Hilfsverben und anderer Mittel aus modalen Gesichtspunkten oft viel nuancierter sind, als die kausativen Verben und Konstruktionen anderer Sprachgruppen.

In der russischen Sprache der Gegenwart gibt es eigentlich keine aktiven kausativen Verben. Deshalb war diese Arbeit notwendig, in der, wenn auch nicht zusammenfassend, jedoch systematisiert die Ausdrucksmöglichkeiten der kausativen Konstruktionen im Russischen geklärt synchronischen, oder aus diachronischen Gesichtspunkten das russische (slavische) Kausativum untersucht.

Die Verfasser verarbeiten in ihrer Arbeit als Quelle verwendeten Teilstudien, bisher bekannte Fakten, eigene Kenntnisse und teils eigenes Beispielmateriale.

Die Arbeit kann in drei Abschnitte eingeteilt werden:

### I. Übersicht der russisch-slavischen kausativen Verben aus diachronischem Gesichtspunkt

(Innerhalb dieses Themenkreises beschäftigen sich die Verfasser unter anderem mit der Bildung der kausativen Verben einiger indoeuropäischen Sprachen.) Nach der Transformationsbestimmung des morphologischen Kausativums werden die vier Varianten (Stufen) behandelt:

1. *Primäre Kausative*: die „einseitige“ Monovalenz (wobei nur Subjekt vorhanden ist) des als Grundlage dienenden intransitiven Verbs verwandelt sich zum kausativen Verb, die „zweiseitig“, also divalent ist (hier sind ein Subjekt und ein Objekt möglich). Vergleiche *bogatěti* > *obogatiti*.

2. *Sekundäre Kausative*: alle sind denominativer Abstammung: *slab* > *o-slabiti*.

3. *Kausative dritten Grades*: es bedeutet das Ersetzen der intransitiven denominativen Verben des Typs *-ěti/ějo* durch die entsprechenden reflexiven Gegenpaare *-iti se*, die auf der Grundlage des *-iti* denominativen Kausativs beruht: *oženiti se* > *oženiti*.

4. *Kausative vierten Grades*: sie sind syntaktisch-kontextual: („Ja zastavil ego ujtj“).

### II. Ausdruck der kausativen Konstruktion (K K) (Verhältnis Ursache und Wirkung) in der gegenwärtigen russischen Sprache

Die Verfasser analysieren in diesem Abschnitt ausführlich die Beziehung zwischen Ursache und Wirkung. Da alle kausalen Verben auch einen dritten „Mitwirkenden“ angeben, nämlich den tatsächlichen Ausführenden der Handlung, so kann man die Beziehung zwischen Ursache und Wirkung als Kausativ auffassen. So kann man in der Studie die grundlegenden Elemente des Verhältnisses zwischen Ursache und Wirkung finden: Konsequenz, Antezedenz, Kopula, Segment, Anschlusspunkt, Mikrosituation, Makrosituation usw.

### III. Die Übersetzung der ungarischen kausativen Verben

Die Verfasser geben Ratschläge für die Übersetzung der ungarischen kausativen Verben ins Russische und ein Wortverzeichnis. Nach dem induktiven Stoff kann man auf folgender Weise die ungarischen kausativen Verben ins Russische übersetzen:

1. Durch die Anwendung von Hilfsverben;
2. Lexikalisch auf syntaktischem Wege;
3. Mit einem selbstständigem Verb + mit der deklinierten Form des Substantivs;
4. *s/delat'* oder mit einem anderen Verb + untergeordnetem Nebensatz;
5. Durch Umschreibung und Phraseologie;
6. Aus der Hinsicht der ungarischen Sprache mit russischen Suppletivismen;
7. Ohne *-sja* und *-sja* Verben;
8. In diachronischem Gesichtspunkt mit kausativen Verben.